

Beredskapsplan

FOR OSLO KATOLSKE BISPEDØMME
OG FOR TRONDHEIM STIFT

**Prosedyrer når kirkelig medarbeider er mistenkt for
eller har gjort seg skyldig i seksuelle overgrep eller
grenseoverskridende seksuell adferd**

Oslo katolske bispedømme/Trondheim stift

15. mai 2013

Om beredskapsplanen

Beredskapsplanen for Oslo katolske bispedømme og Trondheim stift er forpliktende retningslinjer som skal sikre enhetlig og kompetent behandling i saker om seksuelle overgrep/krenkelses der anklaget/mistenkt er prest/diakon eller ordensmedlem eller ansatt/frivillig i Kirkens tjeneste. Planen er skrevet først og fremst med tanke på saker som gjelder barn og unge (under 18 år etter kirkelig, under 16 år etter sivil lovgivning), samt særlig sårbare voksne. Disse gruppene har et særskilt vern både i kirkelig og sivil lovgivning. Med unntak av de punkter som pga. kirkelig eller sivil rett bare gjelder disse gruppene, skal planen også følges i saker der den krenkede er en voksen som ikke kommer inn under kategorien «særlig sårbar». Fagetisk råds mandat omfatter alle typer saker.

Det er utarbeidet en brosjyre som kort gir informasjon om beredskapsplanen, og som gir referanser til de personer man kan henvende seg til når man får vite eller har mistanke om at et overgrep har funnet sted. Denne brosjyren skal være tilgjengelig i alle katolske menigheter i Oslo katolske bispedømme (OKB) og Trondheim stift.

Innhold

Om beredskapsplanen	3
Bakgrunn	7
Beredskapsplan	9
Dekret	11
1. Kirkens ansvar for å verne om menneskets integritet	13
2. Begrepsbruk i denne planen	15
3. Kirkens prinsipper og forpliktelser.....	17
4. Saksgang og organer.....	19
5. Informasjon og kommunikasjon	24
6. Forebygging av seksuelle krenkelser i Kirken	27
Vedlegg I – Seksuelle krenkelser: symptomer og skadevirkninger	31
Relevant litteratur	35
Vedlegg II – Lovverket – norsk lovgivning	37
Vedlegg III – Kanonisk rett (kirkeretten)	45
Tillegg I – Forord til beredskapsplanen av 2003	53
Tillegg II – Instruks for ressursteam og kontaktpersoner	55

Bakgrunn

Beredskapsplanen for Oslo katolske bispedømme, som fastla prosedyrer når kirkelig medarbeider er mistenkt for eller har gjort seg skyldig i seksuelle overgrep og grenseoverskridende seksuell adferd, ble promulgert av biskop Gerhard Schwenzer SS.CC den 17. februar 2003. Planen ble dermed satt i kraft og ble brukt fra denne datoen.

Gjennom beredskapsplanen skal det sikres at bispedømmet/stiftet har klare prosedyrer for hvordan saken skal behandles, og klare retningslinjer for informasjon der det mot en person i Kirken foreligger anklage om seksuelt overgrep eller grenseoverskridende seksuell adferd.

Da det i 2010 ble kjent at tidligere biskop i Trondheim stift var fjernet fra embedet fordi han hadde begått et seksuelt overgrep, ble dette slått stort opp i alle typer media, og OKB og Fagetisk råd mottok en lang rekke meldinger fra mennesker som rapporterte om seksuelle overgrep og krenkelses, og om mistanker om at slike forhold hadde funnet sted. Forholdene som ble meldt, strakte seg inntil 60 år tilbake i tid. Henvendelsene ble behandlet av biskopen og Fagetisk råd på grunnlag av den gjeldende beredskapsplanen. Erfaringene fra disse sakene viste at det fantes forbedringspunkter i den gjeldende planen. Dette er det tatt hensyn til i den foreliggende revisjon av planen.

Beredskapsplanen, som var vedtatt å gjelde for OKB, ble av biskop Bernt Eidsvig, som apostolisk administrator for Trondheim stift, den 29. mars 2010 gjort gjeldende

også for stiftet. Tromsø stift – Nord-Norge har fastsatt sine egne retningslinjer for behandlingen av saker om seksuelle overgrep begått av kirkelige medarbeidere (generaldekret promulgert av biskop Berislav Grgić 20. juli 2011).

Den 3. mai 2011 utstedte Troslærekongregasjonen et rundskriv som skal bistå bispekonferansene i arbeidet med å utarbeide retningslinjer for behandling av saker om seksuelle overgrep mot mindreårige begått av klerikere. I og med at Den nordiske bispekonferansen dekker fem land, ble Troslærekongregasjonen forespurt om hvert av konferansens bispedømmer kunne utarbeide sin egen plan. Dette ble det gitt tillatelse til.

Den reviderte planen, som skal gjelde for både OKB og Trondheim stift, tar hensyn til retningslinjene fra Troslærekongregasjonen. Det har videre vært nødvendig å tilpasse teksten til å gjelde for både bispedømmet og stiftet.

Beredskapsplanen av 2003 hadde tre vedlegg, som videreføres i revidert plan:

Vedlegg I – Skadevirkninger og definisjoner

Vedlegg II – Lovverket – Norsk lovgivning

Vedlegg III – Kanonisk rett (Kirkeretten)

Vedlegg I er skrevet på nytt, og en oppdatert litteraturliste er lagt til.

Vedlegg II er ajourført i forhold til nye regler i straffelovens bestemmelser om seksuallovbrudd. Regler om meldeplikt til barnevernet om barn i tilfeller der det kan være mistanke om overgrep, er tatt inn i vedlegget.

Vedlegg III er revidert, blant annet for å få med nye direktiver fra Vatikanet og for å forenkle fremstillingen av gjeldende kirkerett.

Denne planen har også to tillegg.

Tillegg I er biskop Gerhard Schwenzers forord til planen av 2003.

Tillegg II er instruksjer til ressursteam for forebygging av og bevisstgjøring om seksuelle krenkelser og til bispedømmets/stiftets kontaktpersoner for melding av slike saker.

Beredskapsplan

Dekret

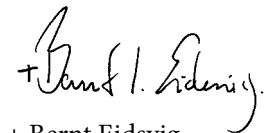
Stadfestelse av ordningen med Fagetisk råd i Oslo katolske bispedømme og Trondheim stift

Som biskop er jeg forpliktet til personlig eller gjennom en annen egnet person diskret å undersøke bekymringsmeldinger og anklager om seksuelle krenkelser (jfr. CIC 1717 § 1). Siden 17. februar 2003 har Fagetisk råd i Oslo katolske bispedømme hatt i oppdrag å yte biskopen bistand i behandlingen av slike saker og ivaretagelsen av de involverte. Siden 29. mars 2010 har rådet også bistått Trondheim stift.

Da Fagetisk råd i kraft av sin faglige kompetanse har vist seg å sikre grundig og forsvarlig behandling av slike saker, har jeg besluttet å stadfeste Fagetisk råds funksjon og gir herved rådet følgende mandat:

1. Fagetisk råd skal i samsvar med CIC 1717 § 1 bistå Oslo katolske bispedømme og Trondheim stift i behandlingen av saker hvor kirkelig medarbeider er mistenkt for eller har gjort seg skyldig i seksuelle krenkelser, slik disse er definert i *Beredskapsplan for Oslo katolske bispedømme og for Trondheim stift* av 15. mai 2013 (heretter kalt Beredskapsplanen).
2. Fagetisk råd arbeider etter retningslinjene fastsatt i Beredskapsplanen og skal sørge for at prosedyrene i planen følges.
3. Fagetisk råds mandat omfatter saker som involverer både mindreårige og voksne utsatte.
4. Fagetisk råds mandat omfatter alle saker som gjelder kirkelige medarbeidere, både geistlige og legfolk, ansatte som frivillige.
5. For detaljer om rådets rolle i ulike typer saker, viser jeg til Beredskapsplanen.

Oslo, 15. mai 2013

+ Bernt Eidsvig

1. Kirkens ansvar for å verne om menneskets integritet

«Geistliges seksuelle overgrep mot mindreårige står i alvorlig motsetning til Livets Evangelium», sa pave Benedikt XVI i sitt møte med de amerikanske biskoper i 2008. Vi kunne bruke enda sterkere ord – slike overgrep er ødeleggende og kan ikke tolereres. Lidelsene de unge påføres, kan i verste fall følge dem hele livet. Dessuten representerer overgrep begått av geistlige og kirkelige tillitspersoner alltid et grovt tillitsbrudd. Prester, kateketer og ordensfolk har et entydig mandat: å leve og lære i overensstemmelse med evangeliet. Det er vanskelig å forestille seg noe som står i sterkere motsetning til Kristi budskap enn seksuelle overgrep.

Alle mennesker er skapt i Guds bilde, med sin ukrenkelige verdi. Et overgrep er en grenseoverskridende handling som truer menneskers integritet og skader både fysisk, psykisk og åndelig. Det handler om så meget mer enn et brudd på det sjettede bud. Evangeliets ord, «Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg» (Matt 25,40b), er sterkt og kan ikke tolkes bort.

Kirken tolererer ikke overgrep. Seksuelle overgrep står i direkte motsetning til Kirkens morallære og rett, som pålegger oss konsekvent å verne om den svake. Derfor handler en som forgriper seg på en annen – og spesielt på et barn – alltid på egenhånd.

Enhver som får kjennskap til at seksuelle krenkelser har funnet sted i kirkelig

sammenheng, har et moralsk ansvar for å melde fra. Kirken pålegger sine geistlige å gjøre dette. Om noen – prest eller biskop – skjuler et slikt overgrep, har vedkommende gjort seg medskyldig.

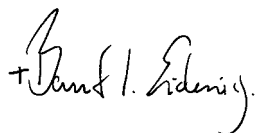
I et rundskriv fra Troselærekongregasjonen av 3. mai 2011 ble det lagt stor vekt på at biskopenes retningslinjer for behandling av seksuelle overgrep mot mindreårige, også skulle omhandle hva som kan og bør gjøres for å forhindre og forebygge overgrep og krenkelser. Slik forebygging er en helt sentral pastoral oppgave i Kirken. Samtidig vet vi at overgrep kan finne sted, til tross for våre anstrengelser. Da er det Kirkens oppgave å lindre skaden for den krenkede og sikre at overgriperen ikke forbryter seg igjen. «Vi må alle engasjere oss tydelig og modig for at enhver person, særlig barn, som er en av de mest sårbare gruppene, alltid blir forsvart og beskyttet», sa pave Frans under Angelus-bønnen 5. mai i år.

På smertefullt vis er vi blitt konfrontert med overgrep også i Oslo katolske bispedømme og i Trondheim stift. Vi ønsker å gjøre vårt ytterste for å forhindre at slikt hender igjen. Skulle det allikevel skje, skal vi gjøre alt som står i vår makt for å lindre smerten og rette opp skaden som den krenkede er påført. De utsatte skal tilbys all den faglige og sjelesørgiske hjelp det er mulig å gi dem.

Kirken skal være et trygt sted for alle. Vi har nulltoleranse for krenkelser og overgrep. Å forebygge og lindre smerten ved

overgrep er en kontinuerlig prosess. Vi vil stadig bearbeide og forbedre våre rutiner og yte best mulig hjelp til alle som måtte komme i berøring med slike saker. Denne reviderte beredskapsplanen er et forsøk på nettopp dette og er fra dags dato forpliktende for Oslo katolske bispedømme og Trondheim stift.

Oslo, 15. mai 2013

A handwritten signature in black ink, appearing to read '+ Bernt Eidsvig'.

+ Bernt Eidsvig

2. Begrepsbruk i denne planen

2.1 Hva legger vi i «seksuelle krenkelser/overgrep»?

Definisjon av begrepene «seksuelle krenkelser/seksuelle overgrep» og hvordan begrepene brukes, kan variere i forskjellige sammenhenger.

2.1.1 Overordnet definisjon av disse begrepene, relevant i en kirkelig sammenheng

«Med seksuelle krenkelser menes at den som har størst makt i en relasjon mellom personer i et asymmetrisk maktforhold, anvender en seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket».¹

Også bruk, distribusjon og besittelse av barnepornografi regnes i denne planen som seksuelle overgrep mot mindreårige.

2.1.2 Utfyllende definisjoner i vedleggene til planen

I Vedlegg I til denne planen beskrives symptomer og skadevirkninger av seksuelle overgrep og grenseoverskridende seksuell adferd som er beskrevet i faglitteraturen. Her er også en liste over relevant faglitteratur.

I Vedlegg II finner vi de juridiske betegnelser som brukes i norsk straffelov for å beskrive de handlingene som er seksu-

elle overgrep i strafferettslig forstand, og hvordan de som gjør seg skyldige i slike overgrep, kan straffes. Andre relevante lovbestemmelser i norsk lov er også beskrevet i vedlegget.

I Vedlegg III finnes de aktuelle bestemmelsene i kirkeretten.

2.2 Andre begreper som brukes i planen

I planen brukes både betegnelsen «krenket» og betegnelsen «anklager» om den som sier seg utsatt for seksuelt overgrep/seksuell krenkelse. Likeledes brukes «krenkeren» og «anklagede» om den som har begått eller mistenkes for å ha gjort seg skyldig i slikt overgrep/slik krenkelse. I denne begrepsbruken ligger det i første omgang ingen stillingstagen til sannhetsgehalten i saken.

I planen brukes mest mulig konsekvent «den krenkede» og «krenkeren» som overordnede begreper når saken er tatt stilling til, og «anklager» og «anklagede» når saken er under avklaring.

Andre betegnelser som brukes i litteraturen, er «utsatt», «offer» og «overgriper».

«Barn» brukes om person under 18 år. Dette er i overensstemmelse med kirkerettens begrep «minores», som der betegner personer under 18 år.

¹ Tormod Kleiven: *Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*. Oslo: Diakonova, 2010.

En «særlig sårbar voksen» er en person over 18 år som mangler dømmekraft/er umoden til å treffe beslutninger.

«Kirkelig sammenheng» betyr i utgangspunktet alle organer og tjenester i Kirken: Bispedømme/stift, menighet, ordenssamfunn og katolske organisasjoner. For de katolske skolene gjelder egne regler, nedfelt i privatskoleloven og skolenes eget regelverk. Alle skolene skal ha beredskapsplaner som skal fange opp mulige overgrep mot barn. Rektor har ansvaret for at planene følges opp.

«Kleriker» betyr biskop, prest, herunder presteordinert medlem av ordenssamfunn, og diakon. Merk at det gjelder egne regler for behandling av saker mot biskoper. Slike saker føres via nuntiaturet.

«Legperson» er alle som ikke er klerikere. Også medlemmer av kvinnelige ordenssamfunn og ikke-ordinerte medlemmer av mannlige ordenssamfunn regnes som legpersoner.

«Kontaktperson» er oppnevnt person som mottar meldinger om seksuelle krenkelses som kan ha funnet sted i kirkelig sammenheng, og som er ansvarlig for å bringe videre informasjonen om dette til de instanser som skal behandle saken videre.

«Støtteperson» er person som oppnevnes som støtte for henholdsvis anklager og anklaget. Støtte vil ta forskjellig form etter hva slags behov den berørte parten har.

3. Kirkens prinsipper og forpliktelser

OKB/Trondheim stift forplikter seg på følgende prinsipper:

1. Kirken skal være et trygt sted for alle. Vi skal aktivt forebygge overgrep i våre sammenhenger og skape en kultur der det er trygt og enkelt å melde fra om overgrep.

2. Det skal være nulltoleranse for overgrep i våre sammenhenger og en åpenhetskultur rundt temaet. Alle med ansvar og lederverv, eller en annen kirkelig rolle, skal handle og uttrykke seg klart og tydelig slik at mulige utsatte for seksuelle overgrep tør stå frem med sin historie.

3. Vi skal gi riktig og sannferdig informasjon om hva seksuelle krenkelser gjør med mennesker.

4. Vi skal skille mellom tilgivelse og konsekvenser. En eventuell tilgivelse innvirker ikke på konsekvensene av overgrep. Hvis et overgrep har funnet sted, vil Kirken gjøre alt som står i dens makt for å sikre at overgriper straffes, at overgrepet ikke gjentar seg, og at den krenkede får hjelp og oppreisning.

5. Vi skal reagere raskt både ved mistanke og i saksbehandlingen og gjøre det vi kan for å finne sannheten.

6. Vi skal møte den som forteller om slike erfaringer, på en måte som skaper trygghet og opplevelse av å bli tatt på alvor og ivare tatt.

7. Vi skal ivareta de involverte parter og sikre en profesjonell saksgang.

8. Vi skal raskt ta de forholdsregler som norsk lov og kirkeretten hjemler for å forhindre videre overgrep fra den anklagede, uten å forhåndsdomme noen. Selv om det ikke er tatt stilling til skyldspørsmålet, kan biskopen i alle tilfeller begrense den anklagedes kirkelige tjeneste inntil anklagene er etterforsket og klarlagt.²

9. Vi skal samarbeide med sivile myndigheter, herunder politiet, i de saker hvor dette er aktuelt.

10. Vi skal gjøre alt som står i vår makt for å lindre smerten og rette opp skaden som den krenkede er påført.

11. Vi skal fremme og respektere de rettigheter den anklagede har etter norsk lov og kirkeretten, og sørge for rettferdig behandling.

12. Vår saksbehandling skal hele tiden være preget av menneskelighet og varsomhet, og vi skal ta hensyn til at både anklager og den anklagede er i en svært sårbar situasjon.

13. Vi vil ta nødvendige skritt for å gjenopprette den anklagedes gode navn og rykte fullstendig og uten at tvil hefter ved det, hvis han/hun feilaktig er beskyldt for å ha begått seksuelle overgrep.³

2 Jf. Troslærekongregasjonens rundskriv av 3. mai 2011, I, d), 3.

3 Troslærekongregasjonens rundskriv av 3. mai 2011, I, d), 3.

14. Vi skal tilby hjelp og omsorg til den som opplever seg krenket, og vedkommendes familie, også utover den første tiden etter at saken er blitt meldt. Dersom disse opplever vanskeligheter med sin tro som en følge av dette, skal vi møte disse problemene med følsomhet og respekt.

15. Vi skal også hjelpe den anklagede på det åndelige og følelsesmessige plan. Dette gjelder også utover den første tiden etter at saken er blitt meldt, og om vedkommende blir dømt. Kirkens budskap om kjærlighet og tilgivelse gjelder også for personer som har begått seksuelle krenkelser. Dette betyr at de kan hjelpes til å arbeide for oppgjør og fornyelse i sitt liv – noe som vil være umulig uten at de tar fullt ansvar for sine handlinger.

4. Saksgang og organer

I det følgende beskrives hvordan en meldt sak konkret skal behandles, og hvilke organer som er involvert.

4.1 Biskopens ansvar for å innlede etterforskning i henhold til prosedyrene for behandling og avgjørelse av overgrepssaker i Kirken

Biskopen besitter i og for sitt bispedømme det kirkeretten kaller «styringsmyndighet», en betegnelse som inkluderer utøvende, dømmende og lovgivende makt. Med grunnlag i styringsretten skal biskopen gripe inn ved seksuelle overgrep og mistanke om seksuelle overgrep.

Dersom biskopen får informasjon om at et overgrep kan ha funnet sted, krever kirkeretten at han personlig eller gjennom en annen egnet person diskret undersøker tilfellet vedrørende de faktiske forhold og omstendighetene. Hos oss får biskopen bistand i dette av Fagetisk råd (jf. 4.3.2).

For hver enkelt sak oppnevner biskopen i samråd med Fagetisk råd en saksbehandler. Det kan, men må ikke, være et av Fagetisk råds medlemmer. Saksbehandleren skal bistå Fagetisk råd i den praktiske gjennomføringen av saksgangen.

4.2 Saksgang ved ulike kategorier anklagede

4.2.1 Den anklagede er kleriker

Kirken har funnet det nødvendig å gi

Troslærekongregasjonen myndighet i alle krenkelsessaker som gjelder unge under 18 år eller særlig sårbare voksne og hvor den anklagede er kleriker. Biskopen foretar de innledende undersøkelser. Hvis disse viser at krenkelser kan ha funnet sted, skal han oversende saken til Troslærekongregasjonen.

Når anklagen er oversendt Troslærekongregasjonen, avgjør denne så hvordan saken videre skal håndteres: av biskopen (eller hans tribunal) eller av kongregasjonen. Dersom kongregasjonen bestemmer at saken skal behandles lokalt, vil biskopen få instruksjoner om saksbehandling og saksgang.

Kirkeretten kjenner to mulige måter en juridisk sak kan føres på: rettslig (hvor saken dømmes av et kirkelig tribunal) eller administrativt, hvor biskopen, som prestens kirkerettslige overordnede, dømmer i saken. Troslærekongregasjonen besitter vidtgående fullmakter hva gjelder deres rettslige eller administrative behandling av en sak.

Dersom den anklagede er ordensprest eller -diakon, vil ordensforstandere i enkelte tilfeller besitte den nødvendige myndighet til å iverksette den innledende etterforskning. Samtidig består biskopens ansvar og myndighet i alle slike saker hva menighetene og det pastorale liv i bispedømmet angår. Det vises til Vedlegg III om kirkeretten, der man finner bestemmelsene som regulerer disse kirkerettslige forholdene.

Dersom ordensforstanderen ønsker det og biskopen gir sitt samtykke, kan Fagetisk råd og OKBs informasjonsavdeling bistå ordenen i den grad det vil være nødvendig.

4.2.2 Den anklagede er lemperson

Biskopen vil ha begrenset reaksjonsmulighet når den anklagede er en lemperson. Men retningslinjene i denne planen skal følges for saksgangens del.

Uavhengig av om den anklagede er geistlig eller lemperson, kan den krenkede bruke Kirkens støtteapparat, slik det skisseres i denne planen.

Dersom den anklagede er et ordensmedlem (ikke kleriker), skal biskopen behandle saken i samråd med den anklagedes foresatte.

Dersom den anklagede er en ansatt, vil arbeidsgiver ha ansvaret innenfor de rammene som arbeidsmiljøloven og kirkeretten setter.

Viser anklagen seg å være troverdig, skal den anklagede fratras alle tillitsverv/funksjoner i Kirken. Der den anklagede er en ansatt, vil vanlig arbeidsrett følges.

4.3 Kontaktpersoner og fagetisk råd

4.3.1 Kontaktpersoner

Biskopen oppnevner minst to særskilt egnede kontaktpersoner i hvert av stiftene. I hvert stift skal det være minst én mannlig og én kvinnelig kontaktperson, og én av kontaktpersonene kan gjerne være prest.

Kontaktpersonene oppnevnes for fire år om gangen og kan gjenoppnevnes.

Kontaktpersonene skal være lett tilgjengelige, på telefon og/eller e-post. Kontaktinformasjonen til disse personene skal være lett å finne, og være publisert på katolsk.no. Det er også utarbeidet en egen brosjyre: «Hva gjør man ved mistanke om seksuelle overgrep begått av kirkelig medarbeider?» Stiftene, menighetene, ordenene og de kirkelige institusjonene har et felles ansvar for å gjøre denne informasjonen synlig.

Kontaktpersonene er der for å lytte til det som den som henvender seg, har å si, og er ansvarlige for å viderebringe den informasjonen de får, til de instanser som skal behandle saken videre.

Enhver som får kjennskap til at seksuelle krenkelser kan ha funnet sted i kirkelig sammenheng, har et moralsk ansvar for å melde fra om dette. Er det en prest eller diakon som får denne kjennskapet, *skal* han melde fra. Bekymringsmelding eller anklage meldes via en kontaktperson eller direkte til biskopen. Hvis kontaktpersonen er den som kontaktes først, skal han/hun informere biskopen og Fagetisk råd.

Dersom biskopen er den som kontaktes først, skal han innkalle Fagetisk råd, slik at de sammen kan avgjøre hvordan saken skal videreføres.

Kontaktpersonene møter ved behandlingen av saker i Fagetisk råd for å gi nødvendig informasjon om henvendelser som kontaktpersonene har mottatt.

Se også egen instruks for kontaktpersonene i Tillegg II.

4.3.2. Fagetisk råd

Biskopen oppnevner et Fagetisk råd med minst én psykolog/psykiater, én prest eller diakon og én jurist som medlemmer. I tillegg skal rådet innhente eksternt bistand når dette er nødvendig. Minst ett av medlemmene skal være kvinne.

Fagetisk råd skal ha en funksjonstid på fire år, og medlemmene kan gjenoppnevnes. Man skal unngå at hele rådet oppnevnes nytt samtidig.

Selv om det ikke foreligger konkrete saker, skal rådet møtes en gang hvert halvår. Hensikten er at medlemmene skal være orientert om og drøfte utviklingen innen dette feltet både nasjonalt og internasjonalt.

Nye medlemmer skal informeres om status i eventuelle pågående saker og skal ellers få slik informasjon som er relevant for å utføre oppdraget, for eksempel om behandlingen av tidligere saker.

Når en klage er mottatt, vurderer Fagetisk råd anklagen med sikte på den videre prosedyre og sørger for at retningslinjene følges. Fagetisk råd skal ha all informasjon om saken. Biskopen og Fagetisk råd har et samlet ansvar for sakens fremdrift i henhold til retningslinjene.

Hvis den anklagede er kleriker, er det mulig saken faller inn under Troselærekongregasjonens myndighet selv om den krenkede er over 18 år. Dette er tilfellet hvis den krenkede kommer inn under kategorien «særlig sårbar voksen». Ansvar for å vurdere om dette er tilfellet i den enkelte sak, ligger lokalt i bispedømmet/stiftet. I slike saker skal Fagetisk råd i samråd med biskopen innhente den sakkyndige bistand de anser nødvendig.

Fagetisk råd skal sette seg inn i de kirkerettslige bestemmelser som er relevante. Også når det gjelder de andre fagområdene som er representert, er det viktig at medlemmene informerer hverandre.

Videre skal Fagetisk råd ha en rådgivende rolle i bispedømmet/stiftet vedrørende psykologiske, juridiske, sosiale, moralske og teologiske spørsmål i forbindelse med seksuelle overgrep. Medlemmene av Fagetisk råd skal bistå med fagkunnskap i utdanning og etterutdanning av prester, diakoner og kirkelige medarbeidere.

Kontaktpersonene deltar i Fagetisk Råd når saker som er blitt meldt til dem behandles, og ellers når det er ønskelig.

4.4. Støttepersoner for anklager, anklaget og for berørt menighet/tjenestested

Biskopen i samråd med Fagetisk råd oppnevner støttepersoner for anklager og anklaget. En støtteperson skal være personlig egnet til oppgaven, det vil si ha nødvendig faglig og menneskelig kompetanse. Samme person kan ikke være støtteperson for begge parter. Støttepersonen skal være en den aktuelle parten kan ha tillit til, og oppnevnes i dialog med vedkommende.

Støttepersonen vil fungere ulikt alt etter hva slags behov de berørte parter har. Hvis den aktuelle part ønsker dette, kan støttepersonen være bindeleddet til Fagetisk råd og saksgangen og gi den informasjonen som beskrives i 5.1 og 5.2. Støttepersonen skal ikke drive egen saksbehandling eller etterforskning, men skal være lydhør for den aktuelle parts behov, og bringe ønsker og behov videre til Fagetisk råd.

Ved utvelgelse av støttepersoner skal det legges vekt på at disse er kjent med hva beredskapsplanen sier om behandlingen av disse sakene. Det skal legges vekt på personlig egnethet og villighet hos støttepersonene, og de bør ikke stå for nær den de skal støtte. Familiemedlemmer bør vanligvis ikke være støttepersoner. Kontaktpersonene skal normalt ikke være slike støttepersoner.

Det kan også oppnevnes støtteperson(er) for menighet/tjenestested som har vært arena for krenkelsene, der dette er relevant. Støttepersonen har en rådgivende rolle overfor menigheten/tjenestestedet og skal bringe videre dissers ønsker og behov til Fagetisk råd, jfr. punkt 4.6 og 5.5.

Fagetisk råd har en veiledende rolle overfor støttepersonene.

4.5 Anmeldelse/informasjon til politiet

Alle forhold som kan være straffbare etter norsk lov, bør anmeldes og etterforskes av politiet. Det å anmelde et overgrep til politiet må i første rekke vurderes og eventuelt foretas av anklageren og pårørende. Se Vedlegg II.2. Som hjelp til å ta beslutning om anmeldelse, skal anklager og pårørende informeres om relevante offentlige støtteordninger. Hvis disse ikke er tilstrekkelige, eller vedkommende ikke ønsker å benytte seg av det offentlige tilbudet, skal bispedømmet/stiftet tilby anklager og pårørende bistand av advokat eller annen rådgiver som hjelp til å ta beslutning om anmeldelse, og dekke hva dette koster.

I enkelte tilfeller skal imidlertid Fagetisk råd eller andre involverte vurdere å anmelde, uavhengig av den krenkedes eller

pårørendes ønske. Dette gjelder tilfeller der det etter norsk straffelov (§ 139) vil kunne være straffbart ikke å anmelde alvorlige forbrytelser som vil bli begått, eller på annen måte søke de aktuelle forbrytelser avverget. Informasjon om de forholdene det er tale om, finnes i Vedlegg II 2.3.

Hvis saker er anmeldt eller skal anmeldes til politiet, må det vurderes hvem som skal gi politiet de nødvendige opplysninger, i tillegg til anklager/pårørende. Det må legges til rette for at politiet får de best mulige arbeidsvilkår. Det henvises for øvrig til Vedlegg II om straffebestemmelser og saksbehandling i straffesaker.

Dersom bispedømmet/stiftet har knyttet til seg jurist til rådgivning og behandling av rettslige spørsmål, kan ikke denne representere den anklagede. Det gis imidlertid mulighet til å søke bispedømmet/stiftet om økonomisk støtte til juridisk bistand.

En kirkelig saksgang og en sivilrettslig saksgang er prosesser som ikke utelukker hverandre. Kirkelig saksgang skal ikke erstatte sivilrettslig straffefølgelse. Kirken har på sin side andre sanksjonsmuligheter enn sivilretten, og det kan være aktuelt å idømme kirkelig straff i en sak selv om den er henlagt/foreldet sivilrettslig. At en sak meldes til politiet, er ikke det samme som at Kirken er ferdig med saken.

4.6 Terapeutisk hjelp/sjelesorg

Kirken har et ansvar for å ivareta de involverte på best mulig måte, også når saken er under politietterforskning eller kirkerettslig undersøkelse.

Fagetisk råd har som sitt ansvar å sørge for at både den krenkede og overgriper tilbys adekvat profesjonell hjelp. I den utstrekning utgifter til slik hjelp ikke dekkes av det offentlige, gis det mulighet til å søke bispedømmet/stiftet om økonomisk bistand.

I en overgrepssak kan også menigheten/tjenestestedet oppleve seg sveket. Utover den rene informasjonen (jfr. 5.5) kan det være behov for særskilt diakonal omsorg i kjølvannet av en slik sak. Biskopen i samarbeid med Fagetisk råd samt menigheten/tjenestestedets støtteperson, hvis en slik finnes, skal vurdere hva som kan gjøres for å avhjelpe et slikt behov.

Det skal i bispedømmet/stiftet finnes kompetanse til å drive sjelesorg for mennesker utsatt for seksuelle krenkelser (jfr. 6.1).

4.7 Oppreisning

Hvis det blir tilstrekkelig godtgjort at et overgrep har funnet sted, er ulike former for oppreisning aktuelt. Det kan skje i form av en billighetserstatning og en formell beklagelse fra kirkelig myndighet. Biskopen avgjør i hver enkelt sak om det skal tilbys oppreisning, etter å ha rådført seg med Fagetisk råd. (Jfr. også Vedlegg III 7.5.) Den krenkede vil også bli informert om relevante offentlige erstatningsordninger (jfr. Vedlegg II 2.4).

4.8 Taushetsplikt

Alle som innehar en av de ovennevnte roller i saksbehandlingen, har taushetsplikt. Erklæring om taushetsplikt skal undertegnes, bevitnes, notarbekreftes og arkiveres.

Taushetsplikten kan oppheves ved innhentet samtykke fra den som eier informasjonen, det vil som regel bety anklageren.

4.9 Avslutning av saker, arkivering og makulering

Alle saker skal skriftliggjøres, og alle skal formelt avsluttes; dette inkluderer også rene henvendelser. Alt skriftlig taushetsbelagt materiale i saker om seksuelle overgrep skal arkiveres i biskopens arkiv og oppbevares og behandles i overensstemmelse med kirkerettens bestemmelser. Dette gjelder også makulering av saker. Se Vedlegg III.1.5.

5. Informasjon og kommunikasjon

God og saklig informasjon kan bidra til å hindre ryktespredning, unødig usikkerhet og spekulasjon. Hele tiden må hensynet til personvern veies opp mot det faktiske behov for informasjon. Skal taushetsbelagt informasjon gis, må det innhentes samtykke, som beskrevet over i 4.8.

Det er prinsipielt viktig å avklare hvem som trenger informasjon om hva; det er behov for å gi differensiert informasjon. Noen trenger ut fra sin tilknytning til saken eller rolle mer informasjon enn andre.

Alle som er ansvarlige for å gi informasjon, skal sørge for at denne er saklig og balansert, slik at ikke rykter, partsinnlegg, bruddstykker av informasjon, og lignende gir usanne og feilaktige bilder av en sak. Informasjonen skal være åpen og saksorientert, uten unødvendig detaljerte opplysninger.

Under forutsetning av at politiet ikke har innvendinger, skal det opprettes kontakt med de berørte parter, først og fremst anklageren og den anklagede. Som generelt prinsipp skal det ikke være samme person som er i kontakt med de to partene. Fagetisk råd har ansvar for at det opprettes slik kontakt. Kontaktpersonen eller et medlem av Fagetisk råd kan ivareta denne funksjonen.

5.1. Informasjon til anklageren og eventuelt vedkommendes familie

Mangel på informasjon legger en unødvendig ekstra byrde på anklageren. Det må

skilles mellom informasjon og sjelesorg, men tilstrekkelig og riktig informasjon kan være helt avgjørende når det gjelder hvordan anklageren kommer gjennom den påkjenningen som behandlingen av en overgrepssak er. Det er også viktig fordi vedkommende dermed kan ha tillit til at saken tas alvorlig og behandles deretter.

Hva Kirkens behandling av saken angår, skal anklageren få grundig informasjon om følgende spørsmål:

- Kirkens generelle holdning til seksuelle krenkelser
- Bispedømmets/stiftets prosedyrer i overgrepssaker slik de er beskrevet i denne planen
- Sine rettigheter i kirkelig og sivilrettslig sak
- Forholdet mellom saksbehandling og sjelesorg: at dette er ulike ting, og hvem som tar seg av de forskjellige sider av saken
- Hvem vedkommende i fortsettelsen skal forholde seg til
- Hvilke muligheter som gis for videre støtte og oppfølging, herunder muligheten for å få oppnevnt en støtteperson (jfr. 4.4).

Så snart noe relevant skjer i saksgangen, skal anklager straks informeres, så sant dette ikke vil være til hinder for videre etterforskning. Selv informasjon om at saken tar tid eller er utsatt, er viktig å formidle. Anklageren skal ikke måtte streve for å få de nødvendige opplysninger.

Dersom anklageren er en mindreårig, underrettes de foresatte etter samme prosedyre.

5.2 Informasjon til den anklagede

Det er viktig at informasjon til den anklagede ikke kommer i konflikt med eventuell politietterforskning eller kirkelig etterforskning. Hvis politietterforskning pågår, skal all informasjon og annen oppfølging fra bispedømmets/stiftets side avklares med politiet, blant annet for å unngå at bevismateriale går tapt.

Hva Kirkens behandling av saken angår, skal den anklagede få grundig informasjon om følgende spørsmål:

- Kirkens generelle holdning til seksuelle krenkelser
- Bispedømmets/stiftets prosedyrer i overgrepssaker
- Rettigheter som anklaget i kirkelig og sivilrettslig sak
- Forholdet mellom saksbehandling, eventuelle tjenestesamtaler og sjelesorg, og hvem som tar seg av de forskjellige sider av saken
- Hvem vedkommende i fortsettelsen skal forholde seg til
- Muligheten for å få oppnevnt en støtteperson (jfr. 4.4).

5.3 Informasjon mellom bispedømme/stift og ordenssamfunn

Ved anklage mot et medlem av et ordenssamfunn, skal vedkommendes overordnede lokalt og regionalt straks informeres om anklagen. Disse skal være delaktig i å oppklare hva som ligger til grunn for anklagen, og å følge opp sakens videre utvikling.

5.4 Informasjon til andre bispedømmer

Hvis den anklagede er en sekularprest som har vært i tjeneste i andre bispedømmer, skal biskopen informere disse.

Hvis den anklagede er en ordensperson som har vært i tjeneste i andre bispedømmer, skal slik informasjon gis i samråd med den/de ordensforesatte.

Hvis det skulle komme en bekymringsmelding/anklage mot en prest i et annet bispedømme, enten i Norge eller i utlandet, skal vedkommendes ordinarius/overordnede informeres. Kopi av brevet som sendes til ordinarius/overordnede, skal også sendes til nuntiaturet til det aktuelle land via nuntiaturet i Stockholm.

5.5 Informasjon til berørt menighet/tjenestested

Dersom den anklagede ikke er sognepresten, skal biskopen underrette ham.

Hvis den anklagede er sognepresten, skal biskopen i samarbeid med Fagetisk råd vurdere hvilken informasjon de ulike aktørene i menigheten skal ha.

Biskopen og Fagetisk råd vurderer om det i andre tilfeller skal gis informasjon til menigheten/tjenestested, og hvilken informasjon som skal gis.

Foresatte til barn og ungdom som har deltatt i sammenhenger der man frykter/vet at overgrep kan ha/har skjedd, vil ha behov for og krav på annen informasjon enn andre menighetsmedlemmer. I saker som er så alvorlige at det foreligger politianmeldelse, kan det være hensiktsmessig i

Samråd med politiet å invitere til samtale. Det bør da gis informasjon om Kirkens holdning og prosedyrer som skal følges, det kan gis en orientering av medisinsk/psykologisk fagpersonell om fysiske og psykiske reaksjoner på overgrep, og det kan gis råd om hvordan foreldre og andre bør forholde seg til anklageren og den anklagede i den aktuelle situasjon. Det skal også gis informasjon om hvor man kan henvende seg med spørsmål og mistanker om overgrep, og om hvilken støtte kirkelige og sivile instanser kan gi.

Det skal gis tilstrekkelig og saklig informasjon slik at man så langt som mulig kan forebygge ryktedannelse og splittelse i menigheten. Alle som kjenner til saken, oppfordres til å utvise diskresjon og ikke spre informasjon unødig.

5.6 Informasjon til media

Medieoppmerksomhet, i særdeleshet ufriwillig sådan, rundt en overgrepssak kan være en meget stor belastning for de involverte – først og fremst for anklageren, der nest den anklagede, den involverte menighet, ordenshus etc. Det er derfor viktig med en profesjonell mediehandling dersom en sak skulle nå offentligheten eller velges å offentliggjøres.

Generelt ønsker Kirken å tilstrebe åpenhet, men den enkelte saks karakter må vurderes nøye med tanke på grad av offentlighet. Beskyttelse av anklageren, vedkommendes eget ønske, faren for forhåndsdomming av den anklagede, den anklagedes rettsikkerhet og andre faktorer må vurderes i den enkelte sak. Personvernet skal veie tungt, men Kirken vil likefullt tilstrebe åpenhet som ideal.

Frykt for Kirkens anseelse skal aldri være utslagsgivende for om en sak offentliggjøres eller kommenteres fra kirkelig hold. I tilfeller hvor man av pastorale hensyn og i samråd med anklager velger å ikke offentliggjøre en sak, må man uansett forberede seg på at forholdet kan bli offentlig kjent.

OKBs pressekontakt/informasjonsleder skal informeres så tidlig som mulig om en sak i bispedømmet, og i samarbeid med biskopen og Fagetisk råd legge en strategi for mediehandling. Pressekontakten/informasjonslederen skal holdes orientert om saken og både veilede og bli veiledet av biskopen og Fagetisk råd.

Skulle en sak forekomme i Trondheim stift, kan stiftets biskop be OKBs informasjonsavdeling om å håndtere denne, eventuelt utpeke en pressekontakt i stiftet for den aktuelle sak. Det kan uansett være hensiktsmessig at biskopen(e) utpeker en ekstra, lokal pressekontakt dersom en sak skulle være lokalisert langt fra Oslo.

Skulle Kirken selv vurdere det som riktig å offentliggjøre en sak, bør det tilstrebes at alle involverte parter informeres om dette på forhånd.

OKBs informasjonsavdeling står generelt til disposisjon for lokal veiledning der det måtte være behov for dette.

6. Forebygging av seksuelle krenkelser i Kirken

Rundskrivnet fra Troselærekongregasjonen av 3. mai 2011 (se Bakgrunn) la stor vekt på at biskopenes retningslinjer for behandling av seksuelle overgrep mot mindreårige også skulle omhandle spørsmål om hva som kan og bør gjøres for å forhindre og forebygge at slike overgrep og krenkelser finner sted. I det følgende beskrives tiltak bispedømmet/stiftet vil gjennomføre for å hindre slike overgrep i Kirken.

6.1 Kunnskapsformidling

Den katolske kirke er flerkulturell, og medlemstallet vokser. I tillegg til krenkelser og overgrep begått i Norge, kan folk ha med seg traumer eller sår fra hendelser tidligere i livet fra andre deler av verden (som kanskje også innebærer å ha vært utsatt for seksuelle overgrep/krenkelser). Vi trenger å øke vår kunnskap for bedre å kunne møte overgrepsutsatte, for å unngå å gjøre vondt verre og for å forebygge fremtidige overgrep.

Bispedømmet/stiftet skal bistå menighetene med å bygge opp kompetanse. Et ressurs-team bestående av fagpersoner vil holde kurs/seminarer i form av regelmessige regionale samlinger. Kurs arrangeres også for bestemte målgrupper (for eksempel lærere, kateketer, barne- og ungdomsledere).

Tanken med de regionale samlingene er å samle legfolk og geistlige i førstelinjetjeneste, og øke bevisstheten om at «det umulige er mulig» og kunnskapen om hvordan slike saker skal håndteres.

Ressursteamet er også tenkt å være ressurspersoner folk i førstelinjetjeneste kan henvende seg til for å få råd.

Det arrangeres egne etterutdanningskurs for prester og diakoner. Ordensfolk inviteres også til å delta på disse kursene når dette er naturlig.

Noen geistlige/ordensfolk skal utdannes for å få spesialkompetanse i sjelesorg for mennesker som er blitt utsatt for overgrep.

Se også egen instruks for ressursteamet i Tillegg II.

6.2 Presteutdannelsen

6.2.1 Opptakskriterier

St. Eystein presteseminar har utarbeidet egne prosedyrer og kriterier for opptak av prestekandidater. Kandidater som søker opptak i seminaret, skal ha samtaler med flere personer, blant annet biskopen, seminarets rektor, psykolog og et medlem av seminarets styre.

Beslutning om opptak fattes av biskopen i samråd med styrets medlemmer. Hensikten med en såpass møysommelig opptaksprosess er å sikre mulighet til systematisk å samle alle relevante opplysninger som er nødvendig for å gjøre gode vurderinger av kandidaters prestekall, personlighetsfungering og personlige egnethet.

Det innhentes opplysninger om kandidatens familiebakgrunn, oppveksthistorie, eventuell sykehistorie, deltagelse i Kirken og ulike adferdstilbøyeligheter og ferdigheter. Kandidater blir også vurdert opp mot noen formelle krav, eksempelvis: katolsk tro, fylt 18 år det året kandidaten tas opp, plettfri vandelpolitiattest. Andre sentrale temaområder som kartlegges og vurderes, er motivasjon for å tre inn i seminaret, seksualitet, emosjonell og sosial modenhet etc.

Før bispedømmet/stiftet opptar en prestekandidat fra utlandet, skal det innhentes politiattest fra vedkommendes hjemland samt anbefalingsbrev fra hans sogneprest eller annen relevant person.

Når tidligere seminarister eller ordens-kandidater fra utlandet søker opptak ved St. Eystein presteseminar, skal det i tillegg foreligge et anbefalingsbrev fra vedkommendes tidligere ordinarius/ordensforesatte, hvor det bekreftes at personen er egnet og ikke har anklager rettet mot seg.

6.2.2. Formasjonen i St. Eystein presteseminar

Rektor ved St. Eystein presteseminar bor i seminarbygningen og deltar i husets aktiviteter. Han er ansvarlig for å følge med på prestestudentenes menneskelige, åndelige, akademiske og pastorale utvikling, og han er forpliktet til å ha regelmessige samtaler med hver enkelt seminarist. Oppstår det tvil om en students modenhet, skal rektor rådføre seg med den psykolog som til enhver tid er tilknyttet seminaret. Før en kandidat eventuelt godkjennes for å motta ordinasjonens sakrament, skal også spørsmål knyttet til grenseforståelse og maktutøvelse vurderes. Kandidater som ikke har nådd en til-

strekkelig grad av modenhet, eller på grunn av andre forhold ikke viser seg egnet, kan ikke motta ordinasjonens sakrament.

Studentene skal i løpet av sin studietid gis et innføringskurs hvor de settes inn i hva seksuelle krenkelser er, og hva som er premisser for å håndtere og bearbeide krenkelser. Et maktteoretisk perspektiv vil bli vektlagt. Emnet vil fokusere på teologiske, diakonale og kirkerettslige utfordringer når seksuelle krenkelser skjer i tilknytning til det kristne fellesskapet, og kurset skal gi god kunnskap om hvordan saker som involverer seksuelle krenkelser skal behandles i henhold til norsk lov og i henhold til kirkeretten.

6.3 Praktiske råd for samvær med barn og unge

Punktene nedenfor er praktiske råd som kan komme til nytte i samvær med barn og unge for både prester og barne- og ungdomsarbeidere, ansatte og frivillige, som er ansvarlige for at misbruk og seksuelle grenseoverskridelser ikke skal forekomme.

- Barn overnatter ikke og bor ikke hos prest eller leder på barne- og ungdomsleire – med mindre det dreier seg om nær familie og det er andre voksne til stede med ansvar for et barn/barna.
- De sover ikke i telt med eller på værelse med prest eller tur- og leirleder på turer og leire.
- På leir deler ikke prester og andre voksne ledere værelse med deltakere under 18 år, med mindre det er snakk om sovesal. Prester og ordensfolk har, så langt det er mulig, enerom med toalett og bad.

- På turer og leire med barn og unge kommer prest eller tur- og leirleder ikke inn på deltagerens rom annet enn i forbindelse med ærend de har i sin funksjon på turen eller leiren. Personlige samtaler på tomannshånd med deltagerne finner ikke sted på deltagerens rom.
- Barn og unge er ikke på tur eller utflukt alene med prest eller barne- og ungdomsleder.
- Ved samtale på tomannshånd og under skriftemål skal presten være oppmerksom på at dette skal foregå under klare omstendigheter og i fysiske omgivelser der både diskresjon og nødvendig avstand er sikret. Selv om rammen skal hindre at situasjonen kan misoppfattes, må barn og unge på leir ha mulighet til å snakke med presten, herunder gå til skrifte, uten at andre leirdeltagere er innblandet i det.
- Sakristiet skal være et åpent og tilgjengelig sted når mindreårige ministranter ferdes der.
- Prester og andre voksenledere skal unngå favorisering og overdreven oppmerksomhet rettet mot enkeltpersoner.

6.4 Krav om politiattest

I 2010 bestemte biskopen i OKB, kunngjort i brev til alle prester og alle menigheter i OKB og til nasjonalsjelesorgen, at det i bispedømmet skal kreves politiattest for alle frivillige og ansatte som skal arbeide med barn og unge under 18 år. Samme bestemmelse er senere blitt innført også i Trondheim stift. Regler for slike politiattester finnes i Forskrift om strafferegistrering,

av 20.12.1974 § 12 nr. 4, bokstav p.⁴ Politidirektoratet har utarbeidet eget skjema for søknad om politiattest i medhold av denne bestemmelsen. Skjemaet kan fås på nærmeste politistasjon eller lastes ned fra Politidirektoratets nettside: https://www.politi.no/politidirektoratet/kontakt_politidirektoratet/

Sognepresten er ansvarlig for at politiattest innhentes og fremlegges ham. Attesten skal ikke oppbevares, men han skal notere at han har sett den.

Både i OKB og i Trondheim stift skal prestene, menighetene og andre relevante aktører i samarbeid etablere gode rutiner og påse at det blir innhentet politiattest fra alle som skal arbeide med barn og unge under 18 år i regi av Kirken.

Før bispedømmet/stiftet ansetter en prest fra andre bispedømmer, skal det innhentes politiattest fra vedkommendes hjemland. I tillegg skal det foreligge anbefalingsbrev fra vedkommendes ordinarius, eller overordnede hvis det dreier seg om en ordensprest.

⁴ Fastsatt med hjemmel i lov om strafferegistrering av 11.06.1971.

VEDLEGG I – SEKSUELLE KRENKELSER: SYMPTOMER OG SKADEVIRKNINGER

I.1. Innledning

Seksuelle overgrep eller krenkelser finner sted uavhengig av kjønn og alder, og i alle varianter av relasjoner. Dette vedlegget retter søkelyset spesielt mot krenkelser av barn og unge, men mye gjelder uavhengig av den krenkedes alder.

Krenkelser kan medføre alvorlig skade for personen, både åndelig, psykisk, følelsesmessig og sosialt, både på kort og lang sikt. Virkningene kan vare hele livet hvis ikke personen kommer i behandling, men de kan slå ut på forskjellige måter i den enkeltes livsløp.

Det finnes mye faglitteratur (jfr. litteraturlisten i dette vedlegget) som beskriver symptomer og skadevirkninger etter seksuelle overgrep eller grenseoverskridende seksuelle handlinger. Omfanget og alvoret i hendelsene, det vil si hvordan overgrepet har foregått, hvor lenge det har pågått eller om det var en engangforeteelse, om det involverer en autoritetsperson som barnet eller den unge har hatt tillit til, om det er utøvd fysisk og/eller psykisk vold, om det hele er prøvd hemmeligholdt eller blitt prøvd tiett i hjel av omgivelsene i etterhånd, osv., kan avgjøre om hendelsene fører til mer eller mindre alvorlige forstyrrelser av den krenkedes personlighetsutvikling og senere seksuelle adferd.

I.1.1 Hva gjør seksuelle krenkelser med et menneske? Symptomer og skader

Hvordan det enkelte menneske reagerer etter å ha vært utsatt for seksuelle overgrep, kommer som nevnt an på en rekke faktorer, og ikke alle som har vært utsatt for seksuelle overgrep, viser umiddelbare tegn på skadevirkninger.

Smerten over krenkelsen kan gi seg ulike utslag, og ikke minst skape mange forvirrende og motstridende følelser hos den som blir krenket. Mye av dette kan være vanskelig å forstå – både for personen selv og for den som skal hjelpe. Det er for eksempel slett ikke uvanlig at en utsatt selv har dårlig samvittighet og legger skyld på seg selv for det som har hendt. Dermed er det heller ikke alltid så lett å fortelle ...

Viktige faktorer som er med på å avgjøre skadeomfanget eller ettervirkningene:

- Den krenkedes alder. Eldre barn og ungdommer som har lært mer om å si nei og sette gode grenser, vil lettere kunne stoppe en uheldig eller truende situasjon enn yngre. En mer voksen eller moden personlighet er også i utgangspunktet mer motstandsdyktig mot sjokk og traumer.
- Varighet av overgrepet. En situasjon som ble grenseoverskridende én eller noen få ganger, er selvsagt mindre skadelig enn noe som har

pågått over lang tid eller i årevis, selv om heller ikke enkelthendelser er uproblematisk.

- Grad av vold, tvang og/eller trusler. Frihetsberøvelse over kortere eller lengre tid, det vil si opplevelsen av ikke å kunne flykte fra situasjonen.
- Forholdet til overgriper. Jo nærmere vedkommende har stått den krenkede følelsesmessig, jo større autoritet overgriper har i den krenkeds øyne, og jo større tillitsbruddet dermed må sies å ha vært – desto større skade.
- Tidligere traumer. Jo flere sjokk og jo flere negative opplevelser vi bærer med oss i bagasjen, desto mer sårbar blir vi for ytterligere påkjenninger. Det kan dreie seg om påkjenninger av en helt annen art, som sykdom, krig eller ulykker, men det kan likevel gjøre en person mer sårbar overfor nye hendelser. Aller verst er det naturligvis om disse tidligere hendelsene også hadde karakter av overgrep.
- Nettverkets størrelse og kvalitet. Med nettverk mener vi de menneskene som omgir oss – de personene som betyr noe i livet vårt, og som vi vet er der for oss i større eller mindre grad når vi trenger dem. Ofte dreier det seg om vår nærmeste familie og de nærmeste venner samt for eksempel klasseforstanderen på skolen eller helse-søster samme sted. Det er viktig at der er noen som ikke lar seg skremme av foruroligende nyheter, og som er villig til å lytte til det den

utsatte kanskje bare indirekte klarer å fortelle.

- Og dermed kommer vi til det punktet som kanskje er det aller viktigste: Å bli tatt på alvor. Å bli sett, hørt og trodd. Barn kan av og til ha en livlig fantasi, men vi må ikke gå i den fellen å starte med å avfeie et utsagn om så alvorlige ting uten å lytte.

Stikkordet når det gjelder seksuelle krenkelser, er grenseløshet. Det er nettopp det grenseoverskridende – den manglende respekten for et menneskes egenverd i betydningen retten til å bestemme over sin egen kropps grenser og dermed sin egen integritet – som er det ødeleggende ved å bli utsatt for seksuelt misbruk.

Det å lære et barn respekt for seg selv og sin verdi som menneske er en av de viktigste oppgavene for gode foreldre og andre gode omsorgspersoner i oppveksten. Et barn som vokser opp i kaotiske omgivelser, kan få problemer med å forstå at det skal finnes grenser – at det er ting man ikke skal finne seg i, og at det er lov til å slå alarm og si nei.

Dette fritar på ingen måte overgriperen fra ansvaret, men vi må være oppmerksom på at noen er mer utsatt enn andre for å kunne bli utnyttet og krenket. Krenkelsen eller overgrepene vil så i sin tur – hvis de får fortsette – kunne virke ytterligere nedbrytende på evnen til sunn grensesetting og et sunt selvbilde. Det blir en ond sirkel som skaper gjentakelsesfare.

I.1.1.1 Signaler: psykologiske og adferdsmessige

Dessverre er det ikke slik at man hos en person kan se adferd eller symptomer som helt sikkert viser til eller på den andre siden helt utelukker at overgrep har funnet sted.

Noen kan reagere med tilbaketrekning og depresjon, andre med sinne og utagering, atter andre med overdreven kontaktsøkning. Den siste reaksjonsformen kan noen ganger ledsages av en litt grenseløs adferd med seksuelle overtoner. For eksempel der et mindreårig barn viser en kunnskap om seksualitet som barnet vanligvis ikke har i den alderen, gjennom ord og/eller gester som vekker de voksnes særskilte oppmerksomhet. Hos ungdom kan dette også hos enkelte ytre seg i direkte ukritisk seksuell adferd, som at de oppleves av de jevnaldrende som å «by seg frem» på en noe grenseløs måte, eller i verste fall rømmer hjemmefra og trekker på gaten.

Spesielt bør man være oppmerksom hvis et barn eller en ungdom endrer adferd og reaksjonsmønster brått eller over kortere tid.

Likevel er det mer regelen enn unntaket at de ytre symptomene er generelle og diffuse og mest av alt signaliserer at barnet eller ungdommen har det svært vanskelig. Det som ligger på overflaten av signaler, er mest avhengig av personlighetens sammensetning og de evner og muligheter vedkommende har for å kunne kommunisere. Samtidig må det understrekes at disse signalene nok vil peke på langt større problemer enn det som følger med de naturlige menneskelige utfordringer som kan ligge i overgangen fra barn til ungdom og fra ungdom til voksen.

Vi må også være oppmerksomme på at noen mennesker over myndighetsalder, benevnt som særlig sårbare voksne, kan ha nedsatt evne eller mulighet for å kunne kommunisere eller slå alarm – på grunn av evnemessige eller følelsesmessige problemer.

Det er viktig å ha i mente at der vi har et barn eller en ungdom som signaliserer store personlige problemer, behøver dette slett ikke ha noe med seksuelle overgrep å gjøre. Det kan være problemer som mobbing på skolen, slitsomme hendelser i hjemmet, krangel i vennekretsen eller brudd med kjæresten – alle slags opplevelser som for personen blir altfor store og u håndterlige. Det viktige her er igjen i nestekjærlighets og den medmenneskelige omsorgs navn å bli sett og spurt om hvordan det står til – og om det er noe i veien. Får man et benektende svar og fremdeles er svært urolig for vedkommende, og fortsatt har opplevelsen av at her er det noe som ikke stemmer, bør man kontakte en fagperson.

Husk at det kreves stort mot til å snakke om «forbudte» ting, både for den som spør, og for den som blir spurt.

I.1.1.2 Hvem kan utsettes for seksuelle overgrep? Risikofaktorer

Seksuelle overgrep forekommer i alle samfunnslag og i alle miljøer. Ofte er det et spørsmål om en uheldig, kanskje i begynnelsen bare litt grenseoverskridende, adferd som – fordi den ikke stoppes – over lengre tid får utvikle seg til noe langt mer alvorlig. Risikoen ligger dermed i en eventuell mangel på stoppmekanismer, enten hos den utsatte som ikke evner eller ikke tør å si nei,

eller hos overgriper som enten ikke evner å se konsekvensene av egne handlinger eller med vitende og vilje setter sin voksne kritiske sans og ansvarsfølelse til side.

Mye kan derfor gjøres for å minske risikoen, blant annet ved å lære barn og unge den selvrespekten som skal til for å ha mot til å si stopp når de opplever å være i en ubehagelig situasjon. De må lære å kjenne etter, vite at de ikke står alene og at de har rett til å uttrykke et nei-dette-vil-jeg-ikke.

Overfor potensielle overgripere er det essensielt med et konsekvent holdningsarbeid, der motvekten til det som kan beskrives som en stadig mer relativistisk kan-det -være-så-farlig-da-moral, blir en krystallklar nulltoleranse som deles på en tydelig måte i hele miljøet.

Ytterligere opplysninger om både definisjoner, signaler, konsekvenser, risikofaktorer og sist, men ikke minst helsevesenets undersøkelses- og behandlingsmuligheter finnes i hhv. «Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus 2007» (revidert utgave 2011) forfattet av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, og «Seksuelle overgrep mot barn – en veileder for hjelpeapparatet» Sosial- og helsedirektoratet 2003. Begge disse brosjyrene kan finnes og bestilles/skrives ut fra www.helsebiblioteket.no.

Relevant litteratur om seksuelle overgrep mot barn og ungdom

Andersen, T.H. (2001). *Tause menn. Seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer*. Oslo, Verbum

Anstorp T., Hovland, B., Torp, E. (2003) *Fra skam til verdighet. Teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. Oslo, Universitetsforlaget

Barne- og familiedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet (2002): Q-1047, *Veileder for utarbeidelse av plan for krisehåndtering. Mistanke om ansattes seksuelle overgrep mot barn*

Beitchman, J. H., Zucker, K. J., Hood, J. E., DaCosta, G. A., & Akman, D. (1991). *A review of the short-time effects of child sexual abuse*. Child Abuse & Neglect, 15(4), 537–556

Beitchman, J., Zucker, K., Hood, J., DaCosta G. A., & Akman, D., Cassavia, E. (1992). *A review of the long-term effects of child sexual abuse*. Child Abuse & Neglect, 16, 101–118.

Finkelhor, D. E. (1986). *A sourcebook on child sexual abuse*. Newbury Park, CA: Sage Publications

Finkelhor, D. E. (1994a). *Current information on the scope and nature of child sexual abuse*. The Future of Children. Sexual Abuse of Children, 4, 31–53

Finkelhor, D. E. (1994b). *The international epidemiology of child sexual abuse*. Child Abuse & Neglect, 18, 409–417

Håkonsson, B. (2006). *Det får inte hända igjen. Om sexuella övergrepp på barn och ungdomar i katolska kyrkan i USA 1950–2002. Om psykologiska faktorer i samband med övergrepp*. Sankta Maria folkhögskola Malmö

Jenkins, P. (1996). *Pedophiles and Priests: Anatomy of a Contemporary Crisis*, Oxford University Press

John Jay Report (2004). *The Nature and Scope of the Problem of Sexual Abuse of Minors by Catholic Priests and Deacons in the United States 1950–2002*

Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep. (2006). *Hva kan kirken gjøre? Nye perspektiver på overgrepssproblematikken*

Kirkens Ressurscenter mot vold og overgrep. (2008). *Hva kan vi gjøre for barna? Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring*

(begge heftene kan lastes ned på www.kirkensressurscenter.no)

Kleiven, T. (2008). Doktorgradsavhandling. *Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*

Langfeldt T. (2008). *Menn som forgriper seg på unge gutter*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Vol 45, nummer 6, side 729–734

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (Revidert 2011). *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus*. Oslo

Plante, T. G. (1999). *Bless Me Father For I Have Sinned: Perspectives on Sexual Abuse Committed by Roman Catholic Priests*. Greenwood.

Plante, T. G. (2004). *Sin against the Innocents: Sexual Abuse by Priests and the Role of the Catholic Church*. Greenwood

Report by Commission of Investigation into Catholic Diocese of Cloyne

Ryan-rapporten (2009)

Sosial- og helsedirektoratet og Barne- og familiedepartementet (2003): IS-1060, *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*

Stevenson M. R. (2002). *Understanding child sexual abuse and the catholic church: Gay priests are not the problem*. The Policy Journal of The Institute for Gay and Lesbian Strategic Studies, 6, 1–6

Sætre, M., Holter, H., & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo, Cappelen

Noen av titlene er skrevet eksplisitt med tanke på Den norske kirke, men de vil være nyttige i katolsk sammenheng også.

VEDLEGG II – LOVVERKET – NORSK LOVGIVNING

II.1. Straffeloven

Generelt er seksuelle overgrep straffbare forhold som omfattes av straffeloven, som har et eget kapittel om seksuallovbrudd. I straffeloven av 22. mai 1902 er dette 19. kapittel, «Seksualforbrytelser». I ny straffelov av 20. mai 2005 – som er vedtatt, men på tidspunktet for promulgering av denne planen ennå ikke er satt i kraft – står bestemmelsene i kapittel 26, «Seksuallovbrudd». Der det er vist til straffelovens bestemmelser her, gjelder dette straffeloven av 1902.

Straffelovens bestemmelser skiller mellom forskjellige straffbare seksuelle overgrep. Disse betegner handlinger av forskjellig art og alvorlighetsgrad, som blant annet har betydning for hvor lang straff handlingene kan medføre (strafferammer) og hvor lang straff overgriper faktisk blir idømt (straffeutmålingen). Strafferammen har i sin tur betydning for når forholdet foreldes. Adgangen til å reise straffesak bortfaller (foreldes) en viss tid etter at den straffbare handling er begått. Jo høyere strafferammen er, desto lengre blir foreldelsesfristen. For eksempel er foreldelsesfristen 15 år når høyeste straff som kan idømmes er 15 års fengsel. Fristen er 25 år når fengsel inntil 21 år kan idømmes. Fristen regnes fra den dag det straffbare forholdet er opphørt. Ved seksuell omgang med barn under 14 år og med barn under 16 år (strafferammer på henholdsvis 21 år og 15 år) skal fristen allikevel regnes fra den dag fornærmede fyller 18 år.

Straffebudene etter straffelovens kapittel 19 rammer også den som medvirker til handlingen.

Den seksuelle lavalder er 16 år. All seksuell aktivitet med barn under 16 år er i utgangspunktet straffbar. Seksuell omgang med personer som er eldre, er ikke straffbar i seg selv, men kan være det om handlingen er voldtekt eller det foreligger misbruk av stilling eller tillitsforhold.

I avsnittene nedenfor behandles de aktuelle strafferettslige bestemmelser i forhold til visse handlinger.

II.1.1 Seksuelt krenkende eller annen uanstendig adferd

Seksuelt krenkende eller annen uanstendig adferd omfatter blant annet blotting, anstøtelige bevegelser eller ordbruk. Slik adferd er straffbar etter straffeloven § 201 når den skjer på offentlig sted og enten i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det, eller i nærvær av eller overfor barn under 16 år. Adferden anses også forøvet overfor noen når den er utøvet gjennom bruk av telefon, Internett eller annen elektronisk kommunikasjon. Strafferammen er bøter eller fengsel i inntil 1 år.

II.1.2 Seksuell handling

Seksuell handling er handling som foretas med noen som ikke har samtykket til det,

for eksempel beføling eller berøring av kjønnsorganer eller bryster enten det skjer utenpå eller innenfor klærne. Slik seksuell handling med noen som ikke har samtykket til det, er straffbar etter straffeloven § 200, første ledd.

II.1.3 Seksuell omgang

Seksuell omgang er seksuell handling som er mer omfattende enn det som er nevnt i II.1.2, for eksempel beføling inne i en annens kjønnsorgan eller masturbering av en annens kjønnslem. Når bestemmelsene i loven bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles også innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Når seksuell handling er foretatt overfor barn under 14 år, likestilles også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper med samleie.

II.1.4 Voldtekt

Voldtekt er når noen skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende adferd, eller har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller ved vold eller truende adferd får noen til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv. Uttrykket «truende adferd» omfatter alle former for trusler – både dem som skaper frykt for noens liv og helse, og dem som ikke gjør det.

Grensedragningen beror på omstendighetene, men anklagerens alder og forutsetninger for øvrig er momenter av betydning. Er anklageren mindreårig, eller på annen måte sårbar i sitt forhold til gjerningsmannen,

vil det normalt kreves mindre enn overfor andre grupper fornærmede. Ved vurderingen av om det er utøvet vold eller truende adferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om vedkommende var under 14 år.

II.1.5 Straff for seksuell handling overfor barn

Når slik handling som nevnt i II.1.2, foretas med barn under 16 år, er straffen fengsel i inntil 3 år. Den som forleder barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig adferd som nevnt under II.1.1, kan straffes med fengsel i inntil 3 år. Hvis handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter, kan fengsel i inntil 6 år idømmes.

Ved avgjørelsen av om det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter, legges det vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling eller avhengighetsforhold, og om handlingen er begått på en særdeles smertefull eller krenkende måte.

II.1.6 Straff for seksuell omgang med barn

Seksuell omgang straffes strengere dersom den gjennomføres med barn under 14 år enn med barn under 16 år.

Seksuell omgang med barn under 14 år straffes med fengsel i inntil 10 år. Dersom samleie har funnet sted, skal straffen være minst 3 år. Fengsel i inntil 21 år kan idømmes dersom

- handlingen er begått av flere i fellesskap,
- handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- handlingen er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep,
- den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller for voldtekt, eller
- fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

Seksuell omgang med barn under 16 år straffes med fengsel i inntil 6 år. Etter samme kriterier som nevnt når det gjelder barn under 14 år, kan fengsel i inntil 15 år idømmes.

II.1.7 Straff for voldtekt forøvet mot barn

Voldtekt straffes med fengsel i inntil 10 år. Dersom voldtekten innebærer samleie, eller den skyldige har fremkalt en tilstand der offeret er bevisstløst eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, er minimumsstraff 3 år.

Fengsel i inntil 21 år kan idømmes dersom

- voldtekten er begått av flere i fellesskap
- voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

II.1.8 Misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold

Den som skaffer seg selv eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, straffes med fengsel i inntil 6 år.

Begrepet «stilling» omfatter ikke bare stilling i rent yrkesmessig forstand, men mer generelt det å stå i en overordnet posisjon i forhold til fornærmede. Den seksuelle omgangen må finne sted mens gjerningspersonen var i en slik posisjon.

Uttrykket «avhengighetsforhold» omfatter ulike former for personlig avhengighet i ens forhold til gjerningspersonen, for eksempel emosjonell eller økonomisk avhengighet.

Straffalternativet «misbruk av tillitsforhold» vil nok ofte overlappe de to andre alternativene, men vil kunne få selvstendig betydning hvor tillitsforholdet ikke skyldes gjerningspersonens stilling eller et personlig avhengighetsforhold, men for eksempel

lureri eller andre former for manipulasjon. Uttrykket er blant annet ment å kunne ramme en del av de forhold som i tidligere straffelov ble vurdert som «særlig underfundig adferd».

II.1.9 Utnyttelse av psykisk lidelse eller psykisk utviklingshemming

Den som skaffer seg selv eller andre seksuell omgang ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming, straffes med fengsel i inntil 6 år.

Bestemmelsen omfatter både dem som er varig psykisk utviklingshemmet, og dem som midlertidig lider av en psykisk forstyrrelse. Det avgjørende er om vedkommende befinner seg i en slik situasjon på overgrepstidspunktet.

II.1.10 Seksuell omgang med slektning eller med fosterbarn, pleiebarn mv.

Straffeloven har bestemmelser om straff med fengsel i inntil 5 år for seksuell omgang med slektning i nedstigende linje (barn, barnebarn). Som slektning i nedstigende linje regnes biologiske og adopterte etterkommere.

Den som har samleie med bror eller søster, straffes med fengsel i inntil 1 år. Straff kommer ikke til anvendelse på personer under 18 år.

Den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel i inntil 5 år. På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell

omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

II.1.11 Barnepornografi

Den som produserer fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn, eller som utgir, selger, overlater til en annen, anskaffer, besitter, innfører, gjør tilgjengelig eller på annen måte søker å utbre slike fremstillinger, straffes med bot eller fengsel i inntil 3 år. Med «barn» menes personer som er eller fremstår som under 18 år.

II.2. Regler om etterforskning av og påtale i straffbare forhold

II.2.1 Ubetinget offentlig påtale

I saker som gjelder de straffbare forhold som er nevnt under II.1.1–II.1.11 er det ubetinget offentlig påtale, dvs. at det ikke er nødvendig med noen anmeldelse fra fornærmede for at politiet skal starte etterforskning og at det reises tiltale mot gjerningsmannen. Politiet kan få kjennskap til saken gjennom for eksempel tips, og vil da på eget initiativ kunne sette i gang etterforskning. I mange tilfeller vil politiet imidlertid ikke få kjennskap til saken uten etter en anmeldelse fra fornærmede eller foresatte.

Når saken først er anmeldt, skal den straffettslige etterforskningen overlates til politiet, og andre skal ikke foreta etterforskning som kan forstyrre politiets arbeid. Dette prinsippet forhindrer allikevel ikke at kirkelige myndigheter gransker saken for å

vurdere spørsmålet om en eventuell kirkerettslig straffefølgelse, jfr. Vedlegg III om kirkeretten.

Når politiet har etterforsket saken, vil påtalemyndigheten på grunnlag av opplysningene som er innhentet, ta standpunkt til om det skal reises tiltale eller om saken skal henlegges. Det kan være flere grunner til henleggelse. For det første kan saken henlegges på grunn av bevisets stilling. Det innebærer at påtalemyndigheten mener at den mistenkte kan ha begått en straffbar handling, men at det ikke foreligger tilstrekkelig bevis i saken. For det andre kan saken henlegges fordi påtalemyndigheten mener at det ikke er begått noen straffbar handling. Saken kan også henlegges fordi den er foreldet. Dersom saken henlegges, kan avgjørelsen påklages av den fornærmede i saken.

II.2.2 Taushetsplikt/vitneplikt

Straffeloven § 144 bestemmer at prester eller forstandere i registrerte trossamfunn kan straffes med bøter eller fengsel i inntil 6 måneder dersom de rettsstridig åpenbarer hemmeligheter som er betrodd dem eller deres foresatte i embeds medfør. Det vil for eksempel ikke være rettsstridig å bryte taushetsplikten dersom den som har betrodd seg, tillater at opplysningene blir gitt til politiet. Se også pkt. II.2.3 nedenfor.

Straffeprosessloven § 119 gjelder vitneforklaringer i retten om noe som er betrodd prester eller forstandere i registrerte trossamfunn i deres stilling. Retten må ikke ta imot slike forklaringer uten samtykke av den som har krav på hemmelighet. Samme regel gjelder for underordnede og medhjelpere som i stillings medfør er kommet

til kunnskap om det som er betrodd presten eller forstanderen. Forbudet faller bort når forklaringen trengs for å forebygge at noen blir uskyldig straffet.

Dersom den som har krav på hemmelighet, ikke samtykker i at avhøringen foregår offentlig, skal forklaringen bare meddeles retten og partene for stengte dører og under pålegg om taushetsplikt.

II.2.3 Plikt til å anmelde forbrytelser

Det gjelder ingen generell plikt til å anmelde forbrytelser. Men i noen tilfeller gjelder en anmeldelsesplikt for å avverge at alvorlige forbrytelser blir begått. Etter straffeloven av 1902, § 139 er det straffbart ikke å anmelde alvorlige forbrytelser som vil bli begått, eller på annen måte søke de aktuelle forbrytelser avverget. De forbrytelsene det er tale om, er blant annet seksuell omgang med barn under 14 år. Opplysningsplikten gjelder ikke for handlinger som allerede er begått, men bare for å hindre fremtidige straffbare handlinger. Plikten til å anmelde eller gi opplysninger til politiet gjelder bare dersom forbrytelsen ikke kan avverges på annen måte.

Det skal relativt mye til før det foreligger anmeldelsesplikt som går foran taushetsplikten, og det kan være vanskelig å vurdere om slik plikt foreligger. Man bør derfor ha sikker kunnskap om forholdet før man anmelder det, men det kan spesielt være aktuelt dersom det er barn som er i faresonen.

II.2.4 Bistandsadvokatordningen

I medhold av straffeprosessloven har fornærmede rett til bistandsadvokat på statens

regning i saker som gjelder voldtekt, utnyttelse av en annens psykiske lidelse eller utviklingshemming, utnyttelse av egen stilling/utnyttelse av en annens avhengighetsforhold, seksuell omgang og seksuell handling med barn under 16 år og seksuell handling under særdeles skjerpene omstendigheter eller ved gjentakelse. Seksuelt krenkende adferd gir ikke rett til bistandsadvokat.

Når det aktuelle forhold anmeldes, skal politiet gjøre fornærmede kjent med retten til bistandsadvokat. Politiet vil sørge for å få rettens oppnevning av den advokat som fornærmede ønsker. Den fornærmede kan også før saken anmeldes henvende seg til en advokat som han/hun ønsker som sin bistandsadvokat.

II.3. Domstolsbehandling av straffesaker

Når politiet har etterforsket en sak om seksuelt misbruk, legger de frem en innstilling til påtalemyndigheten, som tar stilling til om sak skal reises for domstolene.

Hvis tiltale blir reist, skal saken behandles i tingretten på stedet. Dom i tingretten kan ankes til lagmannsretten, som kan behandle alle sider av saken, også skyldspørsmålet. Fornærmede må da møte i saken i begge rettsinstanser.

I tingretten settes retten med én fagdommer og to legdommere. Under ankebehandlingen i lagmannsretten settes retten med tre fagdommere og en jury med 10 medlemmer i de alvorligste sakene (de som kan straffes med fengsel i mer enn 6 år). I andre saker settes retten med tre fagdommere og fire legdommere. Ved fellende dom i tingretten for en forbrytelse som kan med-

føre høyere straff enn 6 år, har domfelte ved anke krav på at saken blir undergitt en fullstendig fornyet prøving for lagmannsrett. Dersom påtalemyndigheten vil anke en frifinnende dom, må lagmannsretten samtykke i at ankesaken fremmes.

Under visse forutsetninger, og i mindre alvorlige saker, kan dom avsies i forhørsretten med bare en fagdommer og uten at vitner blir ført.

II.4. Skadeserstatning – lov av 13. juni 1969

Etter lov om skadeserstatning kan ofre for seksuelle overgrep få erstatning for skade på person, ménerstatning (for skade av medisinsk art), blant annet når skaden har betydning for den personlige livsutfoldelse).

Videre kan det gis erstatning (oppreisning) for skade av ikke-økonomisk art ved skade på person eller ved tilføyd krenking eller utvist mislig adferd.

II.5. Arbeidsmiljølov/personalpolitikk

Anklager om overgrep mot en kirkelig ansatt, enten det er prester eller legfolk, vil som regel også ha personalpolitiske sider. I utgangspunktet gjelder arbeidsmiljøloven også for ansatte i trossamfunn. (Hva angår prester og andre ansatte i Den norske kirke, reguleres disse spørsmålene av stats-tjenestemannsloven.) I spørsmål om suspensjon, oppsigelse og avskjed av legfolk i forbindelse med overgrepssaker i Den katolske kirke, må derfor arbeidsmiljølovens bestemmelser om saksbehandling, vern mot usaklig oppsigelse mv. komme til anvendelse. For klerikere og til en viss grad

for medlemmer av ordenssamfunn, vil kirkeretten ofte ha mer relevante bestemmelser, jfr. Vedlegg III om kirkeretten.

Likestillingsloven har i § 8a en bestemmelse som forbyr seksuell trakassering.

Med seksuell trakassering menes uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den oppmerksomheten rammer. Seksuell trakassering regnes som forskjellsbehandling på grunn av kjønn.

Arbeidsgiver og ledelsen i organisasjoner eller utdannelseinstitusjoner har ansvar for å forebygge og for å søke å hindre at seksuell trakassering skjer innenfor deres arbeidsområde.

II.6 Meldeplikt til barnevernet om barn der det kan være mistanke om overgrep

Etter privatskoleloven har personalet i private skoler med statstilskudd plikt til, av eget tiltak og uten hinder av taushetsplikt, å gi opplysninger til barneverntjenesten der det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet hjemme eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige adferdsvansker.

VEDLEGG III – KANONISK RETT (KIRKERETTEN)

Kirkens interne svar på og behandling av overgrepssaker reguleres av den kanoniske rett («kirkeretten»). I tillegg til lovbooken, *Codex Iuris Canonici* (promulgert av pave Johannes Paul II den 25. januar 1983), gjelder de kirkerettslige forskriftene gitt i *Sacramentorum sanctitatis tutela* og *De delictis gravioribus* (datert og rettskraftige fra den 30. april 2001) med endringer stadfestet av pave Benedikt XVI, gitt *motu proprio*, den 21. mai 2010 (= *Endringer*), samt rundskrevet fra Troslærekongregasjonen den 3. mai 2011 for å bistå bispekonferansene i utarbeidelsen av retningslinjer for å håndtere overgrepssaker (= *Rundskriv*).

III.1. Generelle punkter

III.1.1 Seksuelle overgrep

Kirkens straffelov (kan. 1395 § 2) gjør at klerikere (= biskoper, prester og diakoner) kan straffes dersom de har «... *forbrutt seg mot det 6. av De ti bud – og særskilt dersom forbrytelsen er begått med vold, ved trusler, offentlig eller med en mindreårig under 16 år ...*».

III.1.2 Barnepornografi

I *Sacramentorum sanctitatis tutela* (art. 6 § 1. 2°) defineres anskaffelse, bruk, distribusjon og besittelse av barnepornografi inn under ovennevnte paragraf. Barnepornografi defineres som materiale som involverer barn under 14 år.

III.1.2 Alder og foreldelsesfrist

De kirkerettslige bestemmelser betegner alle under 18 år som «barn»: *Endringer* art. 6 § 1. 1° beskriver overgrep mot barn som en «*forbrytelse begått av kleriker mot det 6. av De ti bud⁵ med en mindreårig under 18 år*». Derfor regnes alle seksuelle overgrep mot unge under 18 år som «overgrep mot barn».

Foreldelsesfristen for overgrepssaker er 20 år, og begynner å løpe fra det antatte offerets 18-årsdag. Troslærekongregasjonen har også myndighet til å sette foreldelsesfristen til side i enkeltsaker (jfr. *Endringer*, art. 7 § 1).

III.1.3 Troslærekongregasjonens myndighet

Kirken har funnet det nødvendig å gi Troslærekongregasjonen myndighet over alle overgrepssaker som gjelder unge under 18 år eller særlig sårbare voksne. Dette betyr at biskopene, etter å ha utført en innledende etterforskning, skal melde enhver slik sak til kongregasjonen, som selv vil avgjøre hvordan den skal håndteres: av biskopen (eller hans tribunal) eller av kongregasjonen. Dersom kongregasjonen bestemmer at saken skal behandles lokalt, vil biskopen få instruksjoner om saksbehandling og saksgang.

5 Dette er en teknisk term som brukes som samlebetegnelse for all illegitim seksuell adferd.

III.1.4 *Biskopens myndighet*

Biskopen besitter i og for sitt bispedømme det kirkeretten kaller «styringsmyndighet», en betegnelse som inkluderer utøvende, dømmende og lovgivende makt. Denne styringsmyndighet har generalvikar(er) og biskoppelige vikarer også del i hva gjelder utøvende myndighet, og rettsvikaren i det som angår dømmende myndighet.

Det er basert i denne regjerende myndighet at biskopen skal gripe inn ved seksuelle overgrep og mistanke om seksuelle overgrep. Ut over en konkret sak påligger det også biskopene, overfor prestene, i organiseringen og gjennomføringen av det pastorale arbeidet i bispedømmet (på særskilt måte det som er rettet mot barn og ungdom), og i tett samarbeid med sivile myndigheter, å gjøre alt som er mulig for å unngå at overgrep kan finne sted, jfr. *Rundskriv*, I.

III.1.5 *Arkivering og makulering av tashetsbelagte saker*

Kirkerettens regler om behandling, oppbevaring og evt. makulering av dokumenter i bispedømmets arkiv og biskopens personlige arkiv (kann. 486–490) gjelder også saker som omfatter overgrep.

En saks dokumenter skal oppbevares i bispedømmets hemmelige arkiv, og slettes ved den skyldiges død eller etter 10 år. En kort oppsummering sammen med teksten i selve dommen skal dog oppbevares også etter den skyldiges død. Dette gir mulighet for nullitetsvurdering av saken i 10 år (kann. 489 § 2 og 1729).

III.2. **Forholdet mellom borgerlige og kirkerettslige sanksjoner i overgrepssaker**

Reaksjoner fra borgerlige myndigheter har ingen umiddelbare kirkelige konsekvenser, på samme måte som reaksjoner fra kirkelig hold ikke har sivilrettslige konsekvenser. Samtidig understreker Kirken behovet for et fornuftig og målrettet samarbeid med sivile myndigheter for å avverge overgrep (*Rundskriv*, I, e).

Kirkens saksbehandling og reaksjoner styres ene og alene av det kirkelige lovverk, og det må i ethvert tilfelle vurderes hvilken vekt som skal legges på borgerlige straffeforføyninger som pågripelse, siktelse, varetektsfengsling, tiltale, forelegg, domfellelse, straff.

En borgerlig sanksjon kan også begrense behovet for en kirkelig reaksjon, jfr. kan. 1344, nr. 2: «... kan [den kirkelige] dommeren ut fra sin samvittighet og klokskap avstå fra å ilegge straff, ilegge en mildere straff eller gjøre bruk av en bot dersom den straffeforfulgte [...] er blitt straffet tilstrekkelig av borgerlig myndighet eller det kan forventes at de vil ta skritt til å straffe ham.»

Dersom gjerningspersonen er kleriker eller ordensmedlem, vil det være opp til Troslærekongregasjonen eller biskopen å fastsette den nødvendige reaksjon; er det en lepperson, vil arbeidsgiver ha ansvaret innenfor de rammene som Arbeidsmiljøloven og kirkeretten setter.

III.3 Overgrep og skriftemålet

Dersom et seksuelt overgrep skjer i forbindelse med skriftemålet, gjør dette forholdet særdeles skjerpene (jfr. kann. 1378, 1387 og 1388, *De delictis gravioribus*), og gjør det aktuelt med strengere straffeutmåling.

Skulle en prest få kjennskap til overgrepssproblematikk gjennom skriftemål, kan denne mistanke eller visshet aldri bringes videre til tredjeperson, det være seg foreldre, politi, overordnede i Kirken e.l. Heller ikke indirekte kan en skriftefar bruke eller formidle kunnskapen videre. Jfr. kan 983 § 1: *«Det sakramentale segl er ukrenkelig; derfor er det strengt forbudt for en skriftefar ved ord eller på noen annen måte og av hvilken som helst grunn å forråde et skriftebarn. § 2. Taushetsplikt påligger også tolker – dersom det forekommer – foruten alle andre som på en eller annen måte har fått kunnskap om synder ved skriftemål».*

Jfr. videre kan. 984 § 1: *«Enhver skriftefar forbys bruk av viten ervervet ved skriftemål til belastning for pønitenten, også når enhver fare for åpenbaring er utelukket. § 2. Den som er tildelt myndighet, kan ikke på noen måte for den ytre ledelse gjøre bruk av kunnskap som han på noe tidspunkt gjennom skriftemål har fått om synder».*

Jfr. straffebestemmelsene i kan. 1388 § 1: *«En skriftefar som direkte krenker det sakramentale segl, havner under ekskommunikasjon etter selvfelt dom forbeholdt den Apostoliske Stol; men skjer det bare indirekte, straffes han ut fra forbrytelsens alvor»*, og § 2: *«Tolker og andre omtalt i kan. 983, § 2, som krenker taushetsplikt, straffes med en rettfærdig straff – ekskommunikasjon ikke utelukket».*

Forholdet mellom kanonisk rett og sivil rett om meldeplikt har i senere tid blitt diskutert innad i Kirken og i samfunnet for øvrig. Msgr. Torbjørn Olsen J.C.D. og advokat Håkon Bleken skrev i sin konklusjon i analysen *Skriftemålstaushetsplikten og norsk rett* (21. mai 2010): «Kirkens regler for skriftemålet kan bare forstås på bakgrunn av at det er et sakrament. Alvorlige synder, ja endog dødssynder, kan det gis absolusjon for i skriftemålet. Å legge forholdene til rette for at de troende benytter seg av skriftemålet er altså et spørsmål om det høyeste av alle goder: det evige liv. Den troende må derfor være så sikker som det er mulig å bli på at skriftemålshemmeligheter ikke vil bli røpet slik at frykt for dette ikke fungerer som en sperre for å gå til skrifte. Det er Kirkens plikt å sørge for at dette respekteres. For Den katolske kirke dreier det seg om et prinsipp som ikke kan være gjenstand for kompromisser».

Det må også understrekes at etter den borgerlige straffelov kan prester eller forstandere i registrerte trossamfunn straffes dersom de rettsstridig åpenbarer hemmeligheter som er betrodd dem eller deres foresatte i embeds medfør, altså et straffettslig vern av skriftemålets ukrenkelighet.

Hvordan kan så presten forholde seg når et skriftebarn tar opp overgrepssproblematikk? I et slikt tilfelle bør presten straks foreta en seriøs vurdering av hvorvidt han skal oppfordre skriftebarnet til å gå videre med saken utenfor skriftemålet, eventuelt ta den opp på nytt etter skriftemålet. Presten bør komme med klare råd om dette og også om hva som kan gjøres og hvordan.

III.4. Reaksjonsansvar

Reaksjonsansvaret i en konkret overgrepssak er avhengig av den anklagedes stilling og kall i Kirken, i henhold til det følgende:

III.4.1 Biskoper

I en overgrepssak mot en biskop er det kun Den hellige stol (Vatikanet) som kan reagere.

III.4.2 Prester og diakoner underlagt biskopen

I overgrepssaker hvor offeret er et barn (dvs. under 18 år) eller en særlig sårbar voksen, skal saken iht. III.1.3 oversendes Troslærekongregasjonen.

I overgrepssaker hvor offeret ikke er et barn eller en særlig sårbar voksen, er det biskopen som har hele reaksjonsansvaret.

Gjelder saken en sekularprest som er inkardinert i et fremmed bispedømme, eller en utlånt sekularprest som arbeider annesteds, må nødvendige hensyn tas.

III.4.3 Ordensprester og diakoner

Enkelte mannlige ordensforstandere (jfr. kann. 620, 134 § 1, 1717) vil for ordenens eller kongregasjonens medlemmer kunne iverksette innledende etterforskning dersom det fremsettes anklager om overgrep. Troslærekongregasjonens autoritet i disse sakene forblir den samme. Men biskopen har uansett plikt og rett til å innlede etterforskning dersom anklagen gjelder en sak innenfor bispedømmet.

III.4.4 Ansatte eller engasjerte legfolk i kirkelige organisasjoner

Når seksuelt overgrep er begått av ansatte eller engasjerte personer i kirkelige organisasjoner, må inngrepskompetansen antas å ligge hos organisasjonens øverste ledelse, enten daglig leder eller styre/landsstyre i henhold til organisasjonens vedtekter.

Dersom forholdet er begått av noen som tilhører ledelsen i en offentlig kirkelig organisasjon, kan denne lederen eventuelt fjernes eller erstattes etter kirkerettens regler som gjelder for offentlige organisasjoner (jfr. kan. 318). For en privat kirkelig organisasjon (jfr. kann. 323–324) har kirkelige myndigheter en viss, men mer begrenset og uklar inngrepskompetanse.

III.5. Innledende (umiddelbare) og eventuelt midlertidige tiltak

Fremsettes det beskyldninger om mistanke mot en person om seksuelle overgrep mot barn/unge, må beskyldningen tas seriøst og umiddelbart vurderes med grundighet og iht. kirkerettens bestemmelser.

Første steg er den innledende undersøkelsen/etterforskning: kan. 1717 § 1: «*I den utstrekning biskopen får kunnskap om at det foreligger en forbrytelse – og dette i det minste er sannsynlig – skal han personlig eller gjennom en annen egnet person forsiktig undersøke tilfellet vedrørende de faktiske forhold og omstendighetene og vedrørende tilregneligheten – med mindre slik undersøkelse synes fullstendig overflødig*». Dersom den anklagede er prest, skal sakens notar også være prest (jfr. kan. 483 § 2).

Siden en anklage ikke er noen dom, understreker kan. 1717 § 2: «*En må sikre seg*

at ikke noens gode navn kommer i fare på grunn av slik etterforskning».

Etter den innledende undersøkelsen på-
ligger det biskopen å oversende saken til
Troslærekongregasjonen, iht. III.1.3.

Kirkeretten har to mulige måter hvorpå en
juridisk sak kan føres: som rettssak (hvor
saken dømmes av et kirkelig tribunal), eller
administrativt (hvor biskopen, som prestens
kirkerettslige overordnede) dømmer i saken.
Troslærekongregasjonen besitter også vidt-
gående fullmakter hva gjelder deres rettslige
eller administrative behandling av en sak.

III.6 Saksgang

Kommer Troslærekongregasjonen frem til
at saken skal føres på lokalt nivå, vil kon-
gregasjonen også informere biskopen om
prosedyrene som skal følges.

III.6.1 Anklagedes rettigheter

En som er anklaget i en kirkelig rettssak,
skal kjenne sine rettigheter. I en sivil straffe-
sak vil retten til advokatbistand og andre
rettigheter opplyses av politiet. I en kirkelig
sak mot prest er det Kirkens ansvar å gjøre
anklagede kjent med slike rettigheter. De
mest relevante rettigheter i kirkeretten er:

- Rett til advokatbistand (kan. 1723 § 1):
Anklagede i en kirkelig straffesak må
ha en kirkerettslig advokat. Dersom
han ikke selv engasjerer en advokat,
skal dommeren utnevne en.
- Rett til å avvise henleggelse (kan.
1724): Den anklagede kan kreve å få sin
sak behandlet fullt ut selv om biskopen
eller den kirkelige påtaleadvokat ønsker
å henlegge den.

- Rett til å ha det siste ordet (kan. 1725):
I skriftlig og muntlig behandling av
saken har anklagede eller hans advokat
rett til å ha siste ord.
- Rett til frifinnelse (kan. 1726): Dersom
anklagedes uskyld blir klar under be-
handling av saken, har han rett til å bli
formelt frifunnet, og dommeren må i
sin dom erklære dette.
- Rett til å anke (kan. 1727): Den som
blir funnet skyldig, kan uansett om-
stendigheter anke.
- Rett til rettferdig prosess (kan. 1728 §
1): Alle relevante lover og normer for
straffesaker må følges.
- Rett til fritt forsvar (kan. 1728 § 2):
Den anklagede er ikke pliktig til å tilstå
en overtredelse, eller til å avlegge ed.
- Dokumentbehandling (kan. 489 § 2 og
1729).

Med unntak av sistnevnte rettighet gjelder
disse punkter når en sak føres for kirkelig
domstol.

Ved administrativ behandling gjelder min-
dre omfattende rettigheter, men det er også
mindre straffemuligheter.

- Ved administrativ behandling har den
anklagede rett til å få tilkjenne gitt an-
klagen og bevisene, samt til å forsvare
seg (kan. 1720 § 1).
- Før et ordenssamfunn/en kongre-
gasjon beslutter seg for å ekskludere et
medlem, gjelder ytterligere rettigheter
(kann. 695–700).

Dersom rettigheter krenkes, vil den umid-
delbare effekt ramme først og fremst den
anklagede, men på lengre sikt vil det også
ramme Kirken og dens rettssystem. Dels
risikerer man at skyldige går fri eller får
sterkt redusert straff dersom saken ikke
føres riktig; dels uthuler man sentrale

rettsprinsipper, noe som kan svekke tilliten og legitimiteten til det kirkelige rettssystem.

III.7. Endelige tiltak

Når en sak avsluttes, besluttes endelige tiltak.

III.7.1 Grunnløse beskyldninger

Blir konklusjonen på undersøkelsen at beskyldninger mot en person er grunnløse, må man trekke konsekvensen ved å heve eventuell suspensjon og også eventuelt gi erstatning/oppreisning til den som har lidd, jfr. kan. 128: «*Enhver som rettsstridig ved en juridisk handling – ja også ved enhver annen forsettlig handling eller handling utført ut fra annen form for skyld – forvolder en annen skade, påligger det forpliktelse til å utbedre den forvoldte skade*».

III.7.2 Frifinnelse/ingen straff, men sikrende tiltak

I enkelte saker der anklagede frikjennes eller ingen straff ilegges, kan det likevel være på sin plass med en advarsel eller annen oppfølging, noe kirkeretten åpner for i kan. 1348: «*Når en person har blitt funnet ikke skyldig i en anklage, eller der ingen straff er ilagt, kan ordinarius se til personens velferd eller allmennhetens vel gjennom passende advarsler eller andre former for pastoral omsorg, og til og med, dersom saken krever det, gjennom bruk av straffemessige tiltak*». Man kan se for seg en del tilfeller der slike oppfølgingstiltak er passende, for eksempel:

- Dersom man ser at bakgrunnen for advarslene er utsvevende livsførsel og vanemessige antydninger av seksuell karakter som har gitt grunn til mistanke; dette er særlig

problematisk dersom personen tidligere har begått eller vært mistenkt for overtredelser.

- Dersom det er psykiske problemer eller alkoholisme som krever profesjonell behandling.
- Dersom den anklagede på annen måte før eller under saken har oppført seg på en måte som svekker tiltroen til ham/henne eller til Kirken.

III.7.3 Korrigerende tiltak

Andre korrigerende tiltak kan være:

- Tiltak ved visse konklusjoner kan bli at man nøyer seg med en «irettesettelse», «advarsel» eller «broderlig korreksjon», jfr. kann. 1339 og 1341.
- Fjerning av ordensperson fra for eksempel menighetspreststilling kan gjøres av biskopen etter samråd med provinsialen, jfr. kan. 682 § 2.
- Avskjedigelse og forflytning av sekulær sogneprest er adskillig mer komplisert. Seksuelle overgrep vil vel oftest gi materielt grunnlag for avskjedigelse, jfr. kan. 1741: «*Særlig følgende forhold er grunner til at sognepresten rettmessig kan avskjediges fra sitt sogn: 1 – handlemåte som for det kirkelige fellesskap innebærer alvorlig tap eller forstyrrelse; 3 – tap av god anseelse hos sognebarn som er verdige og har tyngde, eller aversjon mot sognepresten som ikke kan forventes snart å være bortfalt*».
- Prest kan fratas skriftemålsfullmakt, jfr. kan. 974 § 1: «*Stedets ordinarius og likeledes kompetent*

Superior må ikke tilbakekalle innvilget fullmakt til fast å ta imot skriftemål med mindre det skjer ut fra en tungtveiende grunn».

- Prest kan få forkynningsforbud, spesielt om overgrepssak vil innebære at hans forkynnelse vil svekke egen og Kirkens troverdighet. Jfr. kan. 764: «*Idet forskriften i kan. 765 ikke berøres, har prestene og diakonene fullmakt til over alt å forkynne når de i det minste formoder å ha samtykke fra kirkens rektor til å utøve dette virke – med mindre denne fullmakt av kompetent ordinarius er blitt innskrenket eller fratatt dem og med mindre særlov krever uttrykkelig tillatelse*». Fordi forkynnelsen er en sentral del av en klerikers gjerning og Kirkens liv, må det være tungtveiende grunner for å innskrenke eller frata retten til å forkynne, og avgjørelsen bør forklares skriftlig.

III.7.4 Straffemessige tiltak

Kirkeretten opererer med «bannstraffer» og «soningsstraffer» samt med ulike typer «straffeskånselsmidler» (advarsel, irettesettelse).

«Bannstraffene», som er ekskommunikasjon, interdikt og (straffemessig) suspensjon av kleriker, er de strengeste straffene, som kan være nødvendig i så alvorlige saker som overgrep for å vise at Kirken tar slike saker seriøst. Imidlertid fordrer bruken av disse straffealternativene advarsel på forhånd, og de kan ettergis så fort gjerningsmannen angrer.

«Soningsstraffene» er i seg selv mildere enn bannstraffer. Eksempler på slike straffer (jfr. kan. 1336, § 1) er:

- forbud mot eller foreskriving om å ha tilhold på et bestemt sted eller territorium,
- fratagelse av myndighet, embede, oppdrag, tittel,
- straffemessig forflytning til annet embede, og
- «eksklusjon fra den klerikale stand» (det samme som «tap av kappe og krage»), som er den strengeste enkeltstraff mot kleriker. Den kan anvendes kun i svært få tilfeller (jfr. kan. 1395, § 2).

Hovedbestemmelsene om seksuelle forbrytelser begått av klerikere i kan. 1395 §§ 1 og 2 angir to primære straffer for seksuelle overgrep: suspensjon og eksklusjon fra den klerikale stand (jfr. *Endringer* art. 6 § 2).

For et medlem av ordenssamfunn/kongregasjon gir seksuelt overgrep også grunnlag for eksklusjon fra ordensinstituttet, jfr. kan. 695, § 1.

Ved soningsstraff har ikke gjerningsmannen krav på ettergivelse ved anger. Kirken kan på fritt grunnlag avgjøre om soningsstraffen eventuelt skal ettergis. Imidlertid vil det kunne svekke Kirkens troverdighet om den ettergir slik straff for gjerningsmann som er funnet skyldig i seksuelt overgrep mot mindreårig.

III.7.5 Skadesutbedring (erstatning, oppreisning)

En overgrepssak kan gi et berettiget grunnlag for krav om skadesutbedring, som kan ha form av erstatning for økonomisk og oppreisning for ikke-økonomisk tap. Skadesutbedring kan tenkes i følgende tilfeller:

- fra gjerningsperson til offer for påført skade,
- fra gjerningsperson til kirkelig enhet for den indirekte skade Kirken er påført,
- fra kirkelig enhet til offer for den skade Kirken indirekte har medansvar for ved ikke å ha opptrådt tilstrekkelig forutseende,
- fra kirkelig enhet til urettmessig anklaget person, dersom Kirken ved sin reaksjonsmåte har påført skade,
- fra anklager til urettmessig anklaget person for påført skade, og
- fra gjerningsperson til kirkelig enhet etter regresskrav som følge av skadesutbedring ytt av den kirkelige enhet.

Tillegg I

Forord til beredskapsplanen av 2003

Alle overgrep mot barn, ungdom og voksne er alvorlige foreteelser. Kirkens overhyrder må ta tidlige faresignaler alvorlig og reagere på disse. Ved å reagere på tidlige faresignaler, kan man forebygge mulige overgrep. Som biskop er det min oppgave å beskytte Kirken mot prester som svikter sitt kall til å være gode hyrder, eller mot andre kirkelig ansatte eller frivillige som misbruker det tillitsforhold de har overfor barn og unge.

Den nordiske bispekonferanse har bestemt at det er hvert enkelt bispedømmes ansvar å utarbeide egne handlingsplaner mot seksuelle overgrep i Kirken. I Oslo katolske bispedømme har vi med dette dokument en slik plan.

Beredskapsplanen har praktiske og pastorale anvisninger for kontakten med og omsorgen for offeret og vedkommendes familie. Denne side ved beredskapsplanen må alltid tas svært alvorlig.

Når det gjelder de sivilrettslige sider, er vi som Kirke fullt ut forpliktet av norsk lov. I forhold til indrekirkelige anliggender er kirkerettens bestemmelser klare.

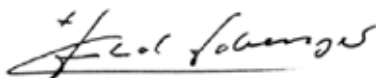
Det har også vist seg at falske anklager forekommer. Vi må være på vakt mot slike eventuelle falske anklager og med pastoral omsorg forsvare dem som rammes. Både overgrep og falske anklager kan skade mennesker for livet. Beredskapsplanen skal sikre begge parter tilstrekkelig rettsvern, oppfølging og omsorg.

Med dette dokument er ikke siste ord sagt om hvordan man skal møte saker av denne karakter. Sammen med resten av samfunnet må Kirken stadig søke å forbedre sin reaksjon på seksuelle overgrep mot barn, unge og unge voksne.

Det er mitt håp at beredskapsplanen også skal skape trygghet for den majoritet av prester som etterlever de idealer som Kristus la for embetet, og for alle ansatte og frivillige som utfører sin tjeneste i troskap mot Kirkens oppdrag.

Jeg takker Pastoralrådet for å ha tatt initiativ til utarbeidelse av beredskapsplanen, som fra og med dags dato gjøres gjeldende som instruks for Oslo katolske bispedømme.

Oslo, den 17. februar 2003

Gerhard Schwenzer

Tillegg II

Instruks for ressursteam for forebygging av og bevisstgjøring om seksuelle krenkelser

Ressursteamet er en del av Oslo katolske bispedømmes arbeid for å bevisstgjøre om og forebygge seksuelle krenkelser (jfr. punkt 6.1 i Beredskapsplanen). Arbeidet har også som mål å skape en åpenhetskultur og en kultur der det er trygt og enkelt å melde fra om overgrep. Bispedømmet skal bistå menighetene med å bygge opp kompetanse, samle legfolk og geistlige i førstelinjetjeneste, og øke bevisstheten om at «det umulige er mulig», og kunnskapen om hvordan slike saker skal håndteres. Dette gjøres blant annet i form av regionale samlinger som ressursteamet gjennomfører i samarbeid med lokalt vertskap.

Ressursteamet er også tenkt å være ressurspersoner som folk i førstelinjetjeneste kan henvende seg til for å få råd.

Teamet er organisatorisk forankret i OKBs pastoralavdeling, og lederen for teamet er ansvarlig overfor pastoralavdelingens leder. Pastoralavdelingens leder finner i samråd med Fagetisk råd medlemmer i teamet. Minst ett av medlemmene skal også være medlem i Fagetisk råd. Teamet skal bestå av fagpersoner og velger selv sin leder. Teamet henter inn hjelp fra eksterne fagpersoner etter behov. Teamet får hjelp fra sentrale kontorer i bispedømmet etter behov, særlig praktisk hjelp i forbindelse med arrangementer. Hjelpen kanaliseres via leder i OKBs pastoralavdeling.

Pastoralavdelingen har ansvar for at det avholdes kurs/seminarer i form av regelmessige regionale samlinger. Ressursteamet står for selve gjennomføringen i samarbeid med lokalt vertskap. Samlinger arrangeres også for bestemte målgrupper (for eksempel lærere, kateketer, barne- og ungdomsledere). Utformingen av den enkelte samling varierer, og samlingene skreddersys etter den enkelte menighets/lokale arrangørs behov. Teamet skal løpende vurdere behovet for egne kurs på andre språk enn norsk. Teamet skal også vurdere behovet for tolking av hele eller deler av programmet i samråd med lokalt vertskap.

Det gjennomføres minst to regionale kurs i året. Pastoralavdelingen tar imot invitasjoner fra lokalt vertskap og går også selv aktivt ut med pålegg og tilbud om samlinger i samråd med biskopen. Ressursteamet kobles inn når et arrangement skal planlegges.

Bispedømmet ved pastoralavdelingen arrangerer også etterutdanningskurs for prester og diakoner, hvor ordensfolk inviteres til å delta når dette er naturlig. Her skal ressursteamet bidra med sin kompetanse.

Arbeidet for ressursteamet er ulønnet, men alle utgifter dekkes av stiftene/lokal arrangør etter nærmere avtale. Dette gjelder også eventuelt honorar for eksterne bidragsyttere og refusjon av deres utgifter.

Instruks kontaktpersoner

Kontaktpersoner for Oslo katolske bispedømme og Trondheim stift (jfr. punkt 4.3.2 i Beredskapsplanen) oppnevnes av biskopen for fire år om gangen og kan gjenoppnevnes.

Kontaktpersonene skal være lett tilgjengelige, på telefon og/eller e-post. Kontaktinformasjonen til disse personene skal være lett å finne både på www.katolsk.no og i egen brosjyre som skal være synlig og tilgjengelig hos stiftene, menighetene, ordenene og de kirkelige institusjonene.

Kontaktpersonene er der for å lytte til det den som henvender seg, har å si, og er ansvarlige for å viderebringe den informasjonen de får, til de instanser som skal behandle saken videre.

Når en kontaktperson får en henvendelse om et overgrep eller om grenseoverskridende adferd, skal vedkommende notere all relevant informasjon om hendelsen(e)s art. Man skal spørre om navn på involverte parter og tidspunkt(er) for hendelsen(e). Man skal også notere navn på den som henvender seg, og tidspunkt for henvendelsen. Man skal snarest mulig etter henvendelsen utferdige en så objektiv og uttømmende skriftlig rapport om saken som mulig. Denne rapporten skal forelegges den som har henvendt seg, til godkjenning.

Kontaktpersonen skal informere den som har henvendt seg, om regler og prosedyrer for den videre saksbehandling slik disse er beskrevet i Beredskapsplanen. Er det en mindreårig som selv henvender seg, skal kontaktpersonen med det samme opplyse om at vedkommendes foreldre/foresatte vil bli orientert om anklagen.

I tilfeller hvor en person henvender seg og ønsker å være anonym, eller hvor henvendelsen ikke opplyser om anklagerens eller ankledes identitet, noterer kontaktpersonen alle øvrige data som oppgis, informerer den som henvender seg, om det videre saksforløp og leverer sin rapport til Fagetisk råd og biskopen.

Når kontaktpersonen har mottatt en henvendelse, skal han/hun legge saken frem for biskopen og Fagetisk råd.

Kontaktpersonene møter ved behandlingen av saker i Fagetisk råd når de må gi nødvendig informasjon om henvendelser som kontaktpersonene har mottatt, og ellers når det er ønskelig.

